

عصر

فصلنامه علمی دانشجویی عصر

سال ششم | شماره چهاردهم | پاییز ۱۴۰۲

قیمت: ۴۵۰۰ تومان

امید و امید آفرینی

- بررسی راهبرد امید آفرینی عمل گرایانه دنیوی - آخروی
- تبیین راهکارهای موثر در امید آفرینی بر مبنای آموزه‌های اسلامی
- تاکید رهبر انقلاب بر امید و امید آفرینی

سائنس نامہ

انجمن علمی الہیات

ک ن ش / ۶۱۸

سیدہ محبوبہ کشفی

حمید ایماندار

سیدہ محبوبہ کشفی

زہرا شمشیری

یوسف فرشاد نیا

ملینا غلامی

سیدہ محبوبہ کشفی

سیدہ محبوبہ کشفی

دکتر حمید ایماندار، دکتر منصورہ رحمانی،

دکتر قاسم کاکایی، دکتر محمد مہدی آجیلیان،

دکتر محمد باقر عباسی، دکتر زہرا قاسم نژاد،

دکتر علی اکبر کلانتری، دکتر محمد جواد سلمانپور،

دکتر مہدی حمیدی، دکتر صبورا حاج علی اورک پور

دکتر مہدی حمیدی

asr.nashrieh329@gmail.com

۰۹۱۷۸۱۴۴۹۲۷

صاحب امتیاز

شمارہ مجوز

مدیر مسئول و سردبیر

ہیأت تحریریہ

گرافیسٹ و صفحہ آرا

ویراستار

ہیأت داوران

استاد مشاور

راہ های ارتباط با نشریہ

اسم الرحمن

مخضر قرآن

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (زمر/۵۳)

بگو: «ای بندگان من - که بر خویشتن زیاده‌روی روا داشته‌اید - از رحمت خدا نومید مشوید. در حقیقت، خدا همه گناهان را می‌آمرزد، که او خود آمرزنده مهربان است».

فهرست

۵	در محضر قرآن
۶	شرایط پذیرش مقالات
۷	سخن سردبیر
	بررسی راهبرد امیدآفرینی عمل‌گرایانه دنیوی-آخروی از دریچه
۸	آیه ۹۷ سوره نحل و حدیث « اِعْمَلْ لِدُنْيَاكَ... »
۱۶	وظیفه دانشجوی در تبیین مبانی قرآنی حماسه مقاومت فلسطین
۲۴	معنای امیدواری
۲۵	تبیین راهکارهای موثر در امیدآفرینی بر مبنای آموزه‌های اسلامی
۳۵	تاکید رهبر انقلاب بر امید و امیدآفرینی
۳۶	معرفی کتاب

شرایط پذیرش مقالات

سخن سردسیر

سرمایه امید، عامل حرکت و رشد

انسان‌ها در طی مسیر زندگی خود، خواه ناخواه، با مسائل و مشکلاتی مواجه می‌شوند که جز با دانستن اصول و راهکارهای درست قادر به حل مسائل و مشکلات نخواهند بود. قرآن کریم، کتاب هدایت، به تبیین مسائل مهم در رابطه با چگونگی برخورد با دشواری‌ها و موقعیت‌های متفاوت پرداخته است که یکی از آن عوامل موثر در بهبود کیفیت زندگی، امیدواری و امیدآفرینی است. در حقیقت، یکی از بازخوردهای مثبت در افراد دارای سلامت روان، امیدواری و باور مثبت به آینده در برابر موقعیت‌های سخت و دشوار است.

سرمایه امید و امیدآفرینی در جامعه اسلامی امری حائز اهمیت است که منشأ رویش و حفظ آن در انسان به جهان‌بینی فرد بستگی دارد. از این رو، انسان‌ها به جهت ضرورت برخورد مناسب در مواجهه با بحران‌ها و مشکلات باید بینش و جهان‌بینی خود را نسبت به خداوند و دنیای اطراف اصلاح و به‌سازی کنند. توجه به قدرت بی‌منتهای خداوند و سایر صفاتش، نور امید را در دل انسان روشن کرده و فرد را آرامش می‌بخشد که این خود عاملی موثر در موفقیت و حس رضایتمندی است. شخصیت و سیره عملی انبیاء نمونه‌های خوب از انسان موفق است که می‌توان با استخراج مولفه‌های عملکردی و رفتار آنان از متون اسلامی و کاربردی آن، جامعه‌ای اسلامی را آماده به پیاده‌سازی الگو کرد. این الگویابی از قرآن کریم، سفارشی است که خداند متعال می‌فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا» (احزاب/۲۱)

ضرورت امیدآفرینی در جامعه، ما را بر آن داشت که این شماره از نشریه‌ی عصر را با محوریت موضوع «امید و امیدآفرینی» نشر دهیم. و در پایان، از تمامی اعضای محترم هیئت داوران، هیئت تحریریه، طراح و استاد مشاور کمال تشکر و قدرانی را دارم که هر یک با ارائه‌ی آثار و راهنمایی‌های ارزشمند خود در بهبود کیفیت نشریه و دانش‌افزایی محتواها نقش به‌سزایی داشتند.

نویسندگان محترم و همراهان نشریه عصر، به منظور بهبود مراحل دریافت و انتشار متن‌ها به نکات ذیل توجه فرمایید؛

هر مقاله حدود ۷ الی ۱۰ صفحه کاغذ A۴ باشد.

کلیدواژگان (۵ تا ۷ واژه) پس از چکیده قرار گیرد.

نوشته‌ها با نرم افزار Word ۲۰۱۳ یا Word ۲۰۱۰ و فونت B Lotus و اندازه‌ی ۱۲ از طریق

راه‌های ارتباطی مذکور در صفحه شناسنامه ارسال شود.

مشخصات نویسنده یا نویسندگان از جمله نام و نام خانوادگی، پست الکترونیکی و عکس ارسال

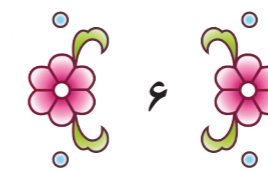
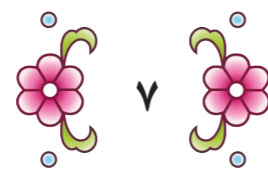
شود.

فایل‌های خود را به دو صورت Word و PDF جهت جلوگیری از اتصال حروف، ارسال شود.

از همکاری و حسن توجه شما مخاطبان محترم بسیار سپاسگزاریم.

سیده محبوبه کشفی
مدیر مسئول و سردبیر نشریه

بررسی راهبرد امیدآفرینی عمل‌گرایانه دنیوی آخروی از درجۀ آیه ۹۷ سوره نحل و حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ...»

چکیده

هدف و زمینه: از نیازهای ضروری انسان دینی و در بستر زیست معنوی، همانا امید به زندگی است. از طرفی با نظر به آیات و روایات، شاهد معارف راهبردی در امیدآفرینی جامعه دینی هستیم. روش پژوهش: پژوهش حاضر از نظر ابزار گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای، و از نظر انجام، توصیفی و تحلیلی است. جهت استخراج معارف راهبردی در خصوص امیدآفرینی، از قرآن، آیه ۹۷ سوره نحل، و از گنجینه روایی، حدیث مشهور، «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ...» جهت بررسی گزینش شد. یافته‌ها: در آیه ۹۷ سوره نحل و هم در حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ...»، واژگان کلیدی نظیر: عمل، نشئه دنیوی و آخروی، حیات طیبه، زن و مرد و... از بسامد بالائی در امیدآفرینی زیست معنوی برخوردار هستند. نتیجه گیری: در آیه ۹۷ از سوره نحل و همچنین حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ...» راهبردهای قابل ملاحظه‌ای در خصوص امیدآفرینی عمل‌گرایانه جهت زیست معنوی انسان و جامعه دینی مطرح شده است که کاربست آن، در داشتن جامعه امیدوار و پویا نقش بسزایی ایفا می‌کند. همچنین در معارف قرآن و عترت، امید و امیدآفرینی مقرون به عمل‌گرایانه بودن (ع) دعوت به امید به زندگی همراه با شرط ایمان است.

واژگان کلیدی:

آیه ۹۷ سوره نحل، حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ...»، امیدآفرینی عمل‌گرایانه، نشئه دنیوی و آخروی، زیست معنوی.

۱. مقدمه

از ارکان پویایی یک جامعه دینی، وجود امید در شریان‌های تک‌تک افراد آن است. به‌گونه‌ای که راهبرد «امید» نیروی محرکه افراد چنین جامعه‌ای در عرصه‌های مختلف فردی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است. در فرهنگ قرآن چنین اثری برای امید، در زمینه فرجام نیک جامعه بشری، قابل مشاهده است: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» (انبیاء/ ۱۰۵). آینده از آن صالحان بودن، از پیام‌های امیدآفرینانه این آیه قرآنی است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۵، ص ۵۰۳) به لذا امید در نقطه مقابل دلسردی و ایستایی است. با نظری

به روایات اهل بیت (ع) شاهد چنین نویدهایی از امید و اثربخشی آن به عنوان نیروی محرکه در افعال آدمی هستیم. برای نمونه پیامبر گرامی اسلام (ص) فرمود: «الْأَمَلُ رَحْمَةٌ لِأُمَّتِي، وَ لَوْ لَا الْأَمَلُ مَا أَرْضَعَتْ وَالِدَةٌ وَلَدَهَا، وَ لَا غَرَسَ غَارِسٌ شَجْرًا» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۴، ص ۱۷۳)؛ امید برای امت من رحمت است. و اگر امید و آرزو نبود، هیچ مادری فرزند خود را شیر نمی‌داد و هیچ باغبانی درختی غرس نمی‌کرد. لذا امید جهت حرکت و عمل از ساده‌ترین تا مهم‌ترین و حیاتی‌ترین افعال ضرورت می‌یابد. هر چند باید در نظر داشت در جامعه دینی و معادباور، امیدهای واقعی و همسو با نیازهای حقیقی موضوعیت دارد و این در نقطه مقابل امیدهای واهی شیطانی است: «وَلَا ضَلَّتْهُمْ وَلَا مَيَّنَّهُمْ وَلَا مَرَّتْهُمْ...» (نساء/ ۱۱۹). لذا در آیات و روایات

شاهد راهبردهای امیدآفرینی برای جامعه دینی هستیم. بر اساس مقدمه‌ای که گذشت؛ هدف از پژوهش حاضر عبارت است از: بررسی راهبردهای امیدآفرینانه از آیه ۹۷ سوره نحل و حدیث پیامبر گرامی (ص) که فرمود: «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَ اعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا» (وزام بن ابی فارس، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۲۳۴)؛ رای دنیایت چنان کار کن که گویی تا ابد زنده می‌مانی، و برای آخرت چنان کار کن که گویی همین فردا خواهی مرد.

با نظری به پژوهش‌های پیشین، تلاش‌های اندکی در خصوص مسئله امید از دریچه آیات و روایات انجام شده است. برای نمونه خاری آرانی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «بررسی مفهوم امید در قرآن و روایات و نقش آن در تربیت انسان» با تمرکز به مفهوم امید در قرآن و روایات در نتایج ضمن اشاره به ضرورت امید در زندگی و آثار آن به اقسام امید نظیر: امید مطلوب، امید نامطلوب پرداخته‌اند. وجه امتیاز پژوهش حاضر با فعالیت‌های پژوهشی پیشین عبارت است از: استخراج راهبردهای امیدآفرینانه از آیه ۹۷ سوره نحل و حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ...»، توجه به عمل با نظر به نشئه دنیوی-آخروی و کاربرد آن در جامعه دینی.

۲. مفهوم شناسی امید و امیدآفرینی

در فرهنگ فارسی معین، امید به معنای اعتماد، توقع، چشمداشت و انتظار است. (معین، ۱۳۸۱). کلید واژه‌هایی نظیر: «امَل»، «رجا»، «طمع»، «عسی»، «لعل»، «تمنی» و ازگان مفید معنای امید است (هاشمی رفسنجانی و همکاران، بی‌تا، ج ۴، ص ۳۹۵). بنابراین امید، یک حالت روحی و روانی و برانگیزاننده انسان به کار و فعالیت است. به طور طبیعی، انگیزه بشر در کارهای اختیاری، امید به نفع یا ترس از زیان است. در واقع، خوف و رجا که به منزله نیروی اجرایی برای حرکت بوده، عامل مستقیم تلاش‌ها و رفتارهای انسانی است (شالی و طوافی، ۱۳۹۷، ص ۱۱۶). مراد از امیدآفرینی، حالتی برخاسته از عوامل بیرونی و درونی است که درون انسانی امیدهایی پی‌ریزی

می‌کنند که این امیدآفرینی، منشأ آثار و ثمراتی در زندگی دینی افراد است. در قرآن واژگانی نظیر؛ «لَعَلَّكُمْ»، «عَسَى» و... نوید بخش امید و امیدواری است (ر.ک: آل عمران/۲۰۰؛ اسراء/۸). لذا در این نوشتار، مفاهیم و کلیدواژه‌هایی که افاده امیدواری و امیدآفرینی دارند، مدنظر قرار می‌گیرند.

۳. آیه ۹۷ سوره نحل

از نظر مفسران، برخی آیات سوره نحل، با سوره مکی، و برخی دیگر به سوره مدنی هم‌خوانی دارد. به هر حال در آیات این سوره هم بحث‌های خاص سوره‌های مکی نظیر؛ بحث قاطع از توحید و معاد و مبارزه شدید با شرک و بت پرستی و هم بحث‌های مخصوص سوره‌های مانند؛ احکام اجتماعی و مسائل مربوط به جهاد و هجرت دیده می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۱، ص ۱۴۹). از آیات راهبردی و شاخص این سوره، آیه ۹۷ است به طوری که در آن می‌خوانیم: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى فَلَنَجْزِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»

زن است که شرط رستگاری و حیات طیبه از آن مؤمنان است و فرقی بین زمان و مردان نیست. علامه طباطبایی به نیکی به این مسئله اشاره می‌نماید: «وعده جمیلی است که به زنان و مردان مؤمن می‌دهد، که عمل صالح کنند، و در این وعده جمیل فرقی میان زنان و مردان در قبول ایمانشان و در اثر اعمال صالحشان که همان احیاء به حیات طیبه، و اجر به احسن عمل است نگذاشته، و این تسویه میان مرد و زن علی‌رغم بنائی است که بیشتر غیر موحدین و اهل کتاب از یهود و نصاری داشتند و زنان را از تمامی مزایای دینی و یا بیشتر آن محروم می‌دانستند، و مرتبه زنان را از مرتبه مردان پایین‌تر می‌پنداشتند، و آنان را در وضعی قرار داده بودند که به هیچ وجه قابل ارتقاء نبود» (طباطبایی، بی‌تا، ج ۱۲، ص ۳۴۱). لذا در این آیه بر اساس اعمال صالح و در حالت ایمان، امیدآفرینی واقعی نموده است. زمانی که آدمی بداند که خداوند هیچ عملی از او ضایع نمی‌کند بارقه‌هایی از امید و امیدآفرینی در او تبلور می‌یابد لذا از پیام‌های آیه فوق آن است که؛ حتی یک عمل صالح، بی‌پاسخ

دنیا و آخرت است. خیر حقیقی و کثیر، نه در دوران حیات دنیایی محدود شده است و نه به حیات اخروی اختصاص دارد، بلکه خیر آن بر دنیا و آخرت گسترده شده و برخورداران از آن در همین دنیا از آن بهره‌مندند: ۱۴ به-گونه‌ای که قرآن می‌فرماید: «فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» (نساء/۱۳۴). پس تحقق حیات طیبه با شاخص برخورداری از خیر دنیا و آخرت عندالله محقق است. پایداری یکی دیگر از شاخصه‌های حیات طیبه است. بهره‌عالم عندالله و حیات طیبه ابدی و ماندنی است و نابودی و فرسودگی در آن راه ندارد (مظاهری سیف، ۱۳۸۵). واژه دیگری که در آیه فوق، قابل تأمل است مسئله اجر و احسان است. که وعده داده شده است به اعطای پاداش به بهترین شکل و نوید بخش امید در جامعه دینی است که هر عملی به بهترین شکل پاسخ داده می‌شود هر چند تذکر این نکته لازم است که؛ کار خوب به تنهایی کافی نیست، خود انسان هم باید خوب باشد. «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا ... وَ هُوَ مُؤْمِنٌ» (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۴، ص ۵۷۸).

۴. حدیث «اعمل لدنیاک»

با نظری به گنجیه روایی شیعه، شاهد تأکید به افعال و اعمال آدمی جهت رستگاری در دو نشئه دنیوی و اخروی هستیم. یکی از این روایات راهبردی که در منابع متقدم و متأخر آمده، حدیث پیامبر گرامی اسلام است که فرمود: «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَ اعْمَلْ لِآخِرَتِكَ

كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا» (ورام بن ابی فارس، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۲۳۴؛ ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۱۵۶؛ خزار قمی، ۱۴۰۱، ص ۲۲۷). جهت تحلیل دقیق-تر این حدیث گرانسنگ، از جدول تحلیل محتوای ذیل بهره خواهیم برد. (جدول ۲) آنچه از داده‌های جدول ارائه شده، به دست می‌آید همانا توصیه به عمل و فعالیت با نظر به دو نشئه دنیوی و اخروی است. در نظر ابتدایی

جدول شماره (۱)			
متن آیه	آدرس آیه	مفهوم کلی آیه	واژگان کلیدی و راهبردی
مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى فَلَنَجْزِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ	نحل/۹۷	پذیرفته شدن اعمال صالح از زنان و مردان مؤمن	راهبردی

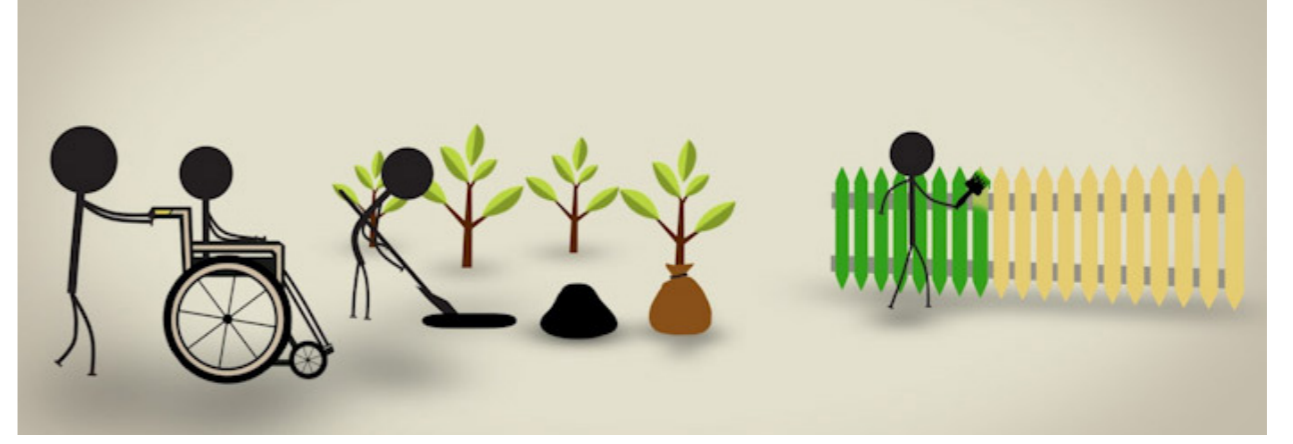
جدول شماره (۲)			
متن حدیث	منبع حدیث	مفهوم کلی حدیث	واژگان کلیدی و راهبردی
اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَ اعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا	ورام بن ابی فارس، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۲۳۴	اهتمام به عمل به صورت جدی	عمل / دنیا / آخرت

بأحسن ما كانوا يعملون» (نحل/۹۷)؛ از مرد و زن، هر کس کار شایسته انجام دهد در حالی که مؤمن است، مسلماً او را به زندگی پاک و پاکیزه ای زنده می‌داریم و پاداششان را بر پایه بهترین عملی که همواره انجام می‌داده‌اند، می‌دهیم. برای تحلیل محتوای این آیه از جدول تحلیل محتوای ارائه شده (جدول ۱) بهره خواهیم برد. آنچه در تحلیل آیه فوق، قابل توجه است، واژگان راهبردی نظیر؛ عمل صالح، حیات طیبه، مرد و

نمی‌ماند. «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا» (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۴، ص ۵۷۸). همچنین از واژگان راهبردی آیه، حیات طیبه است. چنین حیاتی دارای شاخصه‌هایی چند است. زندگی حقیقی یکی از این ویژگی‌هاست. رهپویان مسیر الهی، از زندگی حقیقی در محضر خداوند، که در حقیقت، اثر و جلوه اسم «حی» سبحانی است، برخوردارند: به گونه‌ای که در قرآن می‌خوانیم: «بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» (آل عمران/ ۱۶۹). ویژگی دیگر، جامع خیر

نوعی تضاد و پارادوکس به چشم می‌خورد. حضرت امر و اهتمام به فعالیت و عمل می‌کنند ابتدا در بستر دنیا، و در ادامه همین تأکید را برای عمل به سرای باقی دارند. شهید مطهری (ره) در این خصوص نکاتی بیان داشته است: «علت اینکه مردم به آثار سوء گناهان و آثار نیک واجبات ایمان ندارند، این است که خیال میکنند خوشبختی دنیا عین بدبختی آخرت و بدبختی دنیا عین خوشبختی آخرت است، از این رو خود به خود تصورشان از دستوره‌های مثبت

به آخرت، ارزشی ندارد. در احادیث به نیکی، نسبت دنیا به آخرت بیان شده است. به عنوان مثال می‌خوانیم: «الدنيا مزرعة الآخرة» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۰، ص ۲۲۵). دنیا کشتزار عالم آخرت است. اگر کشاورز مزرعه را با خانه خود اشتباه کند، با مقرر خود اشتباه کند، خطا کرده است، مزرعه را به عنوان مزرعه بودن، نباید با چیز دیگری اشتباه کند. بازار برای یک بازرگان، جای کار است، یعنی جای این است که سرمایه و عمل و تلاشی را برای سود و درآمد بیشتری به

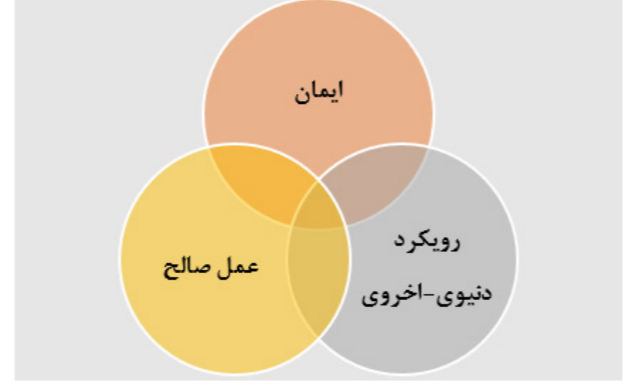
این است که اینها بدبختی‌هایی است در دنیا و باید تحمل کرد تا به خوشبختی آخرت برسیم و تصورشان راجع به دستوره‌های منفی این است که اینها خوشبختی‌هایی هستند و باید محرومیت اینها را تحمل کرد تا به جرم اینها در آخرت بدبخت نشویم، و هرگز در مخیله مردم خطور نمیکند که حقیقتاً خوشبختی واقعی در دنیا و آخرت به هم متصل است و همچنین بدبختی» (مطهری، ۱۳۸۹، ج ۴، ص ۶۱). شهید مطهری به نیکی به همبستگی و اتصال دو نشئه دنیوی و آخروی و عامل رستگاری انسان در چنین بستری اشاره نموده است. بنابراین در زیست معنوی انسان دینی، اهتمام به عمل با رویکرد دنیوی-آخروی است که می‌تواند انسان را به فلاح نائل کند. از طرفی در این حدیث، آموزه‌ی اعتدال استنباط می‌شود به گونه‌ای که برخی مفسران از آن برای تفسیر آیه «وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا» بهره بردند (مغنیه، بی‌تا، ص ۴۷۸). باید بدانیم که دنیا بدون نظر

کار اندازد و بر آنچه دارد بیفزاید (مطهری، ۱۳۶۷، ص ۲۰۶). لذا خاصیت و بستر مزرعه و کشتزار، عمل و فعالیت است و کشاورز به امید آینده روشن و بر پایه عمل و فعالیت خود به زندگی می‌پردازد و به حیات خود معنا می‌بخشد. شیخ محمد حسین کاشف الغطاء به نیکی به مسئله همبستگی و پیوند حیات دنیوی و آخروی در سعادت انسان اشاره نموده است. وی ضمن اشاره به احادیثی چون: «مَنْ لَا مَعَاشَ لَهُ لَا مَعَادَ لَهُ»، «لَيْسَ خَيْرُكُمْ مَنْ تَرَكَ دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ وَلَا مَنْ تَرَكَ آخِرَتَهُ لِدُنْيَاهُ بَلْ خَيْرُكُمْ مَنْ أَخَذَ حَظًّا مِنْ هَذِهِ وَحَظًّا مِنْ هَذِهِ»، و «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ» در نهایت و به عنوان مؤید قرآنی از آیه «وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَ لَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا» جهت تلازم دنیا و آخرت در فلاح و زیست معنوی انسان دینی بهره گرفته است (کاشف الغطاء، ۱۴۲۲ق، ج ۱، ص ۱۱۲). آنچه در گفتار وی قابل تأمل است همانا، تقارن امید و عمل در حرکت به سعادت دنیوی-آخروی است.

امیرمؤمنان (ع) به صراحت از گرفتن بهره از نشئه دنیوی برای نشئه آخروی امر فرموده است: «اجْعَلْ مِنْ نَفْسِكَ عَلِيَّ نَفْسِكَ رَقِيبًا، وَاجْعَلْ لِآخِرَتِكَ مِنْ دُنْيَاكَ نَصِيبًا» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۱۴۴) از خود مراقبی بر خود بگمار، و از دنیای خویش برای آخرت بهره ای برگیر. برکسی پوشیده نیست که بهره گرفتن از دنیا برای آخرت، جز با عمل صالح امکان و ایمان به خداوند میسر نیست.

۵. امید آفرینی عمل گرایانه در زیست معنوی

بر اساس معارف مستخرج از آیه ۹۷ سوره نحل و همچنین حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا»، امید و امیدواری با اعمال صالح، قرین شده است. از طرفی در زیست معنوی انسان دینی، توجه ویژه‌ای به دو نشئه دنیوی و آخروی شده

است. جهت تبیین بر اساس مدل مفهومی ارائه شده، سه مؤلفه ایمان، عمل صالح و رویکرد به دو نشئه دنیوی و آخروی (دنیا و معادباوری)، در امیدآوری و امید آفرینی در زیست معنوی، جایگاه ویژه‌ای دارند. لذا امید داشتن از لوازم زیست معنوی انسان دینی است به گونه‌ای که در از شاخصه‌های کافران همانا نومید شدن از رحمت الهی معرفی شده است: «يَا بَنِي آدْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوْسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ» (یوسف/۸۷). در کلام رهبر معظم انقلاب به مسئله نوامیدی و سم بودن این رویکرد و پرهیز از چنین روحیه‌ای تأکید شده است. ایشان می‌فرمایند: «من... با ناامید شدن بشدت

مخالفم... در مقابل مشکلات اگر بنا بود ناامید بشویم، آن نسلهای قبل از شما اصلاً حرکتشان متوقف میشد و ما امروز باز در همان دوران طاغوت و انجماد و عقب‌ماندگی وابستگی و فساد بودیم. ناامید نباید شد؛ هیچ چیزی برای شمای جوان موجب ناامیدی نباید بشود. این کشور هم همان کشوری است که از یک وضع بشدت تأسفبار به اینجا رسیده که شمای جوان... میتوانی نخبه بشوید، میتوانی به قول خودتان برچسب نخبگی به خودتان بزنید!... کشور به اینجا رسیده؛ این را قدر بدانید. و ناامیدی سم است؛ این را بدانید. هیچ بهانه‌ای مجوز ناامیدی نمی‌شود» (بیانات در دیدار مدال‌آوران المپیادهای علمی و اعضای تیم ملی والیبال جوانان، تاریخ: ۱۳۹۸/۰۵/۱۶). لذا باید ریشه ناامیدی را در ضعف ایمان جستجو کرد. بر اساس مدل مفهومی فوق، تقویت ایمان، عامل مهمی در ارتقای امید و جان بخشیدن امید به جامعه دینی می‌شود. همچنین ایشان در بیانیه گام دوم انقلاب مسئله امیدواری را مورد تأکید ویژه‌ای قرار دادند: «توصیه‌ی من امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده است. بدون این کلید اساسی همه‌ی قفل‌ها، هیچ گامی نمی‌توان برداشت. آنچه می‌گویم یک امید صادق و متکی به واقعیت‌های عینی است. اینجانب همواره از امید کاذب و فریبنده دوری جسته‌ام، اما خود و همه را از نوامیدی بیجا و ترس کاذب نیز برحذر داشته‌ام و برحذر میدارم... سیاست تبلیغی و رسانه‌ای دشمن و فعال‌ترین برنامه‌های آن، مایوس‌سازی مردم و حتی مسئولان و مدیران ما از آینده است. خبرهای دروغ، تحلیل‌های مغرضانه، وارونه نشان دادن واقعیتها، پنهان کردن جلوه‌های امیدبخش، بزرگ کردن عیوب کوچک و کوچک نشان دادن یا انکار محسنات بزرگ، برنامه‌ی همیشگی هزاران رسانه‌ی صوتی و تصویری و اینترنتی دشمنان ملت ایران است؛ و البته دنباله‌های آنان در داخل کشور نیز قابل مشاهده‌اند که با استفاده از آزادی‌ها در خدمت دشمن حرکت میکنند. شما جوانان باید پیش‌گام در شکستن این محاصره‌ی تبلیغاتی باشید. در خود و دیگران

نهال امید به آینده را پرورش دهید. ترس و نومییدی را از خود و دیگران برانید. این نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد شما است» (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷). آنچه در کلام رهبری در خصوص امید قابل توجه است، اقسام امیدهاست. ایشان در این راستا از امیدهای صادق، واقعی و کاذب و فریبنده سخن به میان آورده‌اند. از طرفی آدمی فطرتاً کمال طلب است، هر آنچه را که خوشایند و موجب کمال آدمی است، دوست دارد و به امید رسیدن بدان، کوشش می‌کند. تذکر این نکته حائز اهمیت است؛ زمانی انسان می‌تواند به کمال مطلوب خویش نائل گردد که علاوه بر اهتمام و امیدواری، به اسباب و شرایط بهره

مندی از آن آگاهی داشته باشد. با شناخت اسباب و شرایط و بهره گیری از آنها و امید به رحمت الهی، و تلاش صادقانه می‌توان امیدوار بود که فرد به «مطلوب» خویش نایل آید. این امید «صادق» است، اما انسان با صرف امیدواری و با تلاش بدون شناخت اسباب و شرایط بهره مندی از کمال، به جایی راه نمی‌یابد. در حقیقت، امید چنین فردی «کاذب» خواهد بود. از این جهت، تمایز و شناخت امید کاذب از صادق و امید به رضوان و رحمت الهی و اخلاص در عمل و داشتن انگیزه الهی از جمله این شرایط است (مصباح یزدی، ۱۳۸۹، ص ۵). لذا نظر به سه مؤلفه امیدآفرینی، نقش هر کدام از آنها را در نیل به امید به زندگی در بستر زیست معنوی هویدا می‌سازد. عمل صالح علاوه بر امیدآفرینی حتی در سلامت و بعد پزشکی تأثیرگذار است.

از منظر قرآن، معرفت و شناخت حقیقی از هستی (جهان بینی توحیدی اسلامی) باعث ایمان و یقین قلبی و باور درست به صفات و ملکات اخلاقی (ارزشها) گردیده و نتیجه معارف صحیح و اعتقادات منطقی و برهانی و ایمان قلبی، زایش و صدور اعمال و افعال صالح و نیکو و مطلوب گردیده و ثمره ینها زندگی همراه با «سلامت»، «معنویت»، «سعادت»، «خوشبختی»، «صفا» و «محبت» می‌شود و انسان و جامعه را مقرب می‌سازد (خدایار، ۱۳۹۳، ص ۵۰). لذا توجه به راهبردهای امیدآفرینی در جامعه دینی و زیست معنوی حائز اهمیت است که این مسئله ضرورت توجه به معارف بنیادین قرآن و عترت را جهت استخراج این آموزه‌های بنیادین بیش از پیش نشان می‌دهد.

۶. بحث و نتیجه گیری

برخی نتایج مقاله عبارتند از؛

۱. در قرآن و روایات اهل بیت (ع)، راهبردهای ویژه‌ای در خصوص امید و امیدآفرینی وجود دارد که شناسایی و استخراج معارف امیدآفرینی از آنها، ضرورت جامعه امروزی است.

۲. بر اساس تحلیل محتوای آیه ۹۷ از سوره نحل، واژگانی راهبردی نظیر؛ عمل صالح، زن و مرد، حیات طیبه و پاداش احسن قابل مشاهده است که در منظومه معرفی و امیدآفرینی جامعه دینی نقش قابل توجهی ایفا می‌کنند. ۳. نظر به حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا»، نیز، واژگانی نظیر؛ عمل، دنیا و آخرت به چشم می‌خورد که توجه به آن، نوید بخش معارف مورد نیاز امید به زندگی در زیست معنوی است.

۴. آنچه از بررسی‌های تطبیقی در خصوص آیه ۹۷ سوره نحل و همچنین حدیث «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ...» مسجل است اینکه، در معارف دینی، امید و امیدآفرینی، مقرون به عمل و افعال صالح آدمی است که به شرط ایمان، موجب رستگاری انسان در زیست معنوی در دو نشئه

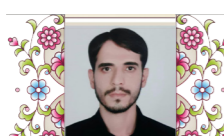
دنیوی و آخروی می‌شود. ۵. بر اساس مدل مفهومی نگارنده در امیدآفرینی ویژه زیست معنوی، سه مؤلفه؛ ایمان، عمل صالح و رویکرد دنیوی-آخروی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. ۶. بر اساس مدل مفهومی فوق، می‌توان انتظار امید سازه، حقیقتی و غیرکاذب در زیست معنوی را داشت.

۷. پیشنهادات

جهت استفاده از معارف قرآن و عترت، به ویژه در عرصه امید و امید آفرینی، توجه به پژوهش‌های کیفی و تحلیل محتوا، پیشنهاد می‌شود.

منابع

۱) قرآن کریم
 ۲) ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۴۱۳ق)، من لا یحضره الفقیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. مطهری، مرتضی، (۱۳۸۹)، یادداشت‌های استاد، تهران، صدرا.
 ۳) پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری (دم‌ظله)، نشانی: <https://farsi.khamenei.ir>
 ۴) تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، (۱۴۱۰ق)، غرر الحکم و درر الکلم، محقق: سید مهدی رجائی، قم، دار الکتب الاسلامی.
 ۵) خاری آرانی، مجید؛ رهنما، اکبر؛ علی‌اکبر زاده آرانی، زهرا، (۱۳۹۵)، «بررسی مفهوم امید در قرآن و روایات و نقش آن در تر بیت انسان»، مجله پژوهش‌های تعلیم و تربیت اسلامی، ۷(۳)، صص ۱۵۲-۱۳۵.
 ۶) خدایار، دادخدا، (۱۳۹۳)، «تأثیر اعمال صالح در زندگی معنوی از دیدگاه قرآن»، مجله اخلاق پزشکی، دوره هشتم، شماره ۲۷، صص ۱۱-۵۲.
 ۷) خزار قمی، علی بن محمد، (۱۴۰۱ق)، کفایة الأثر فی النص علی الأئمة الإثنی عشر، تحقیق سید عبداللطیف حسینی کوه کمری، قم، نشر بیدار.
 ۸) صفری شالی، رضا؛ طوافی، پویا، (۱۳۹۷)، «بررسی میزان امید به آینده و عوامل مؤثر بر

یوسف فرشادنیا

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه شیراز

وظیفه دانشجویان مسلمان قرآنی حماسه مقاومت فلسطین

چکیده

یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های هر جامعه انسانی، دانشجویان هستند که با نوع عملکرد و رویکردشان نقش مهمی در تقویت و پیشبرد آینده جامعه ایفا می‌کنند. دانشجویان افزون بر کسب آگاهی نسبت به شرایط زمانه، باید برای دیگران نیز شفاف سازی کنند و مسائل روز به ویژه مقاومت فلسطین را تبیین کنند. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی سعی بر آن دارد که با بررسی مضامین قرآنی و روایی به وظایف دانشجویان در تبیین مقاومت فلسطین بپردازد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که دانشجویان با به‌سازی جهان‌بینی و تقویت باورهای اعتقادی، ترویج تاب‌آوری بر مبنای بینش خدامحوری، ترویج امیدآفرینی بر مبنای قرآنی، فرهنگ مسئولیت‌پذیری و نظم و صلابت در نیل به اهداف می‌توانند حماسه مقاومت فلسطین را تبیین کرده و خود را با همین مبنای در پیشبرد اهداف والای اسلامی تقویت کنند.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، مقاومت فلسطین، دانشجویان، خدامحوری، مبنای.

مقدمه

جوانان متعهد در طول تاریخ و به خصوص دانشجویان مسلمان در نسل حاضر و در نسل‌های آینده سرمایه‌های امیدبخش اسلام و کشورهای اسلامی هستند. دانشجویان با اصلاح بینش، تعهد، مقاومت و پایداری می‌توانند کشتی نجات امت اسلامی باشند و همچنین استقلال، آزادی حقیقی، ترقی و تعالی جوامع را رقم زنند. دانشجویان می‌بایست به عنوان کارآمدترین قشر جامعه، نسبت به مسائل روز دنیا آگاه و حساس باشند.

بررسی سیره عملی پیامبر اکرم (ﷺ) بیانگر آن است که ایشان از نظر آشنایی با مقتضیات زمانه، فردی زمان آگاه بود. همچنین اوصیای پیامبر اکرم (ﷺ) نیز از ویژگی زمان آگاهی برخوردار بودند و این درسی مهم برای تمامی اقشار به ویژه دانشجویان است. برخورد صحیح امام علی (علیه السلام) در ماجرای سقیفه، نشان‌دهنده تصمیم‌گیری یک فرد زمان آگاه در یکی از حساس‌ترین مقاطع تاریخ اسلام است.

باید توجه داشت که افرادی مغرضانه، سعی در القای حس ناامیدی و شکست در شرایط ناگوار جامعه و بحران‌ها دارند. دشمنان اسلام در صدد اشاعه فرهنگ نادرست، ترویج افکار ناسالم، تغییر نگرش افراد جامعه و ایجاد ناامیدی در جامعه اسلامی هستند. تاثیر مخرب بحران‌های فرهنگی و گاه خسارت‌های جبران ناپذیر آن، مستلزم تبیین دقیق خاستگاه بحران و ارائه راهکار برای بهبودی آن است.

در زمان مهیا دیدن شرایط برای تحقق اهداف شوم خود، در صدد تضعیف روحیه مسلمانان و مقاومت آنان برآمده و شرایط را برای افراد سخت‌تر می‌کنند. اما تمامی اقشار به ویژه دانشجویان و فرهیختگان جوامع اسلامی با توجه به ضرورت جهاد تبیین و مسئولیت‌پذیری نسبت به آن، عملیات دشمنان را نقش بر آب کرده و با مقاومت و ایستایی بر دشمنان پیروز خواهند شد. اگر به عوامل ایجاد بصیرت و بینش اسلامی در صدر اسلام و راه‌های حفظ آن توجه کنیم به

وضوح می‌بینیم که بارزترین علل جنبش‌های اسلامی اخیر در کشور های منطقه، همان مبانی برخاسته از آموزه های قرآن بوده است. اینک در این مجال برآنیم که به برخی از مبانی قرآنی حماسه مقاومت فلسطین پرداخته شود تا راهی برای پیشرفت و تحقق آرمان‌های اسلامی توسط دانشجویان هموار شود.

اینک در ذیل به برخی از مبانی قرآنی حماسه مقاومت فلسطین پرداخته می‌شود. با توجه به هم راستایی آموزه‌های قرآنی و سخنان معصومین (علیهم‌السلام) سعی بر آن بوده که مبانی روایی نیز افزون بر مبانی قرآنی تبیین شود.

۱. به‌سازی جهان‌بینی و تقویت باورهای اعتقادی

از آن‌جا که زبان مشترک تمامی انسان‌ها، فطرت است؛ معیارهای اخلاقی منطبق با فطرت نیز مشترک است. تربیت، ادب، رعایت موازین اسلامی و اخلاقی برخاسته از قرآن و سنت، بیش از هر چیز دیگر در برخورد با دشواری‌ها و جنگ‌ها تاثیر عمیق و عملی دارد. زیرا که ریشه همه بدی‌ها و تفرقه‌ها رفتارهای نامناسب و خود خواهانه انسان‌هاست. پیامبر اکرم (ﷺ) با بارور کردن فطرت فضیلت خواه در جهت تحقق همبستگی و اتحاد میان امت، توانست جامعه‌ای انحصار طلب را به جامعه‌ای ایثارگر تبدیل سازد. با توجه به نقش مهم و اثرگذار دانشجو در جامعه، هر دانشجویی می‌بایست به بینشی صحیح از دنیا و زندگی دست یابد و بدین صورت به زندگی خود معنا ببخشد. همچنین این بینش صحیح خود را به دیگران نیز انتقال دهد و در دیگران نیز اثرگذار باشد. عقیده توحیدی، نخستین و موثرترین رکن اعتقادی هر فرد است. ایمان و عقیده توحیدی، ریشه سستی، پوچی و ناامیدی را می‌سوزاند و تلاش در جهت اعتلای جامعه را به ارمغان خواهد داشت. پیامبر اکرم (ﷺ) از آغاز، دعوت خود را با یگانه‌پرستی و شعار توحیدی «لا اله الا الله» بنا کرد. این مهم همان عهدی است که حضرت مهدی (علیه السلام) آن را عامل موثر در تاخیر

نداشتن ظهور تبیین می‌کند: «وَلَوْ أَنَّ أَشْيَاعَنَا وَفَقَّهُمُ اللَّهُ لَطَاعَتَهُ، عَلَيَّ اجْتِمَاعَ مِنَ الْقُلُوبِ فِي الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ عَلَيْهِمْ، لَمَا تَأَخَّرَ عَنْهُمْ الْيَمْنُ بِلِقَائِنَا» (یزدی حایری، ۱۴۲۲، ج ۱، ص ۴۱۲).

خداوند متعال در توصیف گروهی از افراد که مورد هجمه دشمنان و منافقان قرار گرفته بودند، چنین می‌فرماید: «الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ» (آل عمران/۱۷۳) «همان کسانی که [برخی از] مردم به ایشان گفتند: «مردمان برای [جنگ با] شما گرد آمده‌اند پس، از آن بترسید.» و [لی این سخن] بر ایمانشان افزود و گفتند: «خدا ما را بس است و نیکو حمایتگری است». عبارت قرآنی «حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ» بیانگر اکتفای آنان به خدا در شرایط دشوار بر حسب ایمانشان است (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۴، ص ۶۵). این همان امری است که در عملکرد مردم فلسطین به خوبی مشاهده می‌شود. آنان با تکیه بر آیات خداوند متعال خود را با بینش خدامحوری در این مبارزه مقاوم کرده و همچنان بر ایستادگی خود مداومت دارند. بنا بر آیات قرآن کریم، مردم فلسطین پیروزی حقیقی خود را در عامل بودن به آیات و فرامین الهی می‌دانند و بر این باورند که با توکل و بینش خدامحوری می‌توانند پیروزی حقیقی را کسب کنند: «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ، إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ» (طلاق/۳) توکل و مکفی دانستن خداوند متعال در تمامی شرایط به غالب شدن بر امور منتهی خواهد شد. بنابراین، ضرورت اصلاح جهان بینی و به‌سازی آن امری اثرگذار بر تمامی ابعاد زندگی در شرایط مختلف دارد. دانشجویان این فرصت را باید غنیمت شمارند و به طرائق مختلف از جمله تولید محتوا در رسانه، مستندسازی از مقاومت فلسطین، برگزاری مناظره در تبیین قرآنی مقاومت حماسه فلسطین، پاسخ به شبهات مطرح پیرامون مقاومت فلسطین و... سعی در ترویج باور و بینش خدامحوری در میان قشر دانشجویان داشته باشند.

افزودنی است که اصلاح و تقویت باورهای اعتقادی باید بر مبنای منطق، حکمت و موعظه

باشد. با مطالعه تاریخ اسلام می‌توان دریافت که پیشرفت اسلام به واسطه جذابیت و منطق آن بوده است. به قطع، اگر بحث و مناظره‌ای بر اساس منطق، حکمت، موعظه و اقناع مخاطب نباشد و برعکس با تهدید، خشونت و اجبار همراه باشد؛ جامعه به جای نجات از انحرافات و کج فهمی‌ها، دچار کینه و دشمنی خواهد شد. خداوند متعال در قرآن کریم شیوه تبلیغ اسلام را همراه با حکمت و موعظه توصیه می‌فرماید: «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» (نحل/۱۲۵).

۲. امیدآفرینی بر مبنای بینش خدامحوری

اگرچه در زندگی همه ما انسان‌ها مشکلات، گرفتاری‌هایی متعددی به وجود می‌آید اما هیچ کدام تا ابد باقی نمی‌مانند. قرآن کریم با حکایت کردن از عاقبت اقوام گذشته، قطعی بودن وقوع بحران را در دوره‌های مختلف در اذهان مخاطبان به تصویر می‌کشد؛ اقوام گذشته ای که با ویرانه‌های به جای مانده از بحران، درسی بزرگ برای آیندگان گشتند. بنابراین وقوع مشکلات و بحران‌ها امری جدایی ناپذیر از زندگی بشر است. اما نکته‌ای که می‌تواند انسان‌ها را برای مدیریت مطلوب شرایط سخت، سازگار کند، توجه به موقتی بودن و گذرا بودن مشکلات و سختی‌ها و تحمل آن است.

سرمایه امید و امیدآفرینی در جامعه اسلامی امری حائز اهمیت است و این همان منشا رویش، رشد و حرکت جوامع است. از این رو، انسان‌ها به جهت ضرورت برخورد مناسب در مواجهه با بحران‌ها و مشکلات باید بینش و جهان‌بینی خود را نسبت به خداوند و دنیای اطراف اصلاح و به‌سازی کنند. توجه به قدرت بی‌منتهای خداوند و سایر صفاتش، نور امید را در دل انسان روشن کرده و فرد را آرامش می‌بخشد که این خود عاملی موثر در موفقیت و حس رضایتمندی است. افراد بسته به بینش و جهان‌بینی خود در مواجهه با بحران‌ها و مشکلات، توانایی گذر از بحران و یا شکست در برابر بحران را رقم می‌زنند. عامل مهم و موثر در گذر موفقیت‌آمیز از بحران و مشکلات، امید و توکل به قدرت

بی‌منتهای خداوند متعال است: «مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ» (طلاق/۳). توکل، امید به خداوند و بینش خدامحوری عامل مهم موفقیت و مقاومت خواهد بود. زمانی که فرد تنها بر خداوند توکل کند و از رحمت خداوند مایوس نشود، خداوند امید او را نه تنها قطع نمی‌کند، بلکه فرد را به کسب آن امر موفق می‌کند. روایات نیز بر این مسئله تصریح و تاکید کرده‌اند: «الرَّجَاءُ لِرَحْمَةِ اللَّهِ أَنْجَحُ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۷۱) در واقع، فرجام امید به رحمت الهی، دستیابی به موفقیت و پیروزی حقیقی است.

همچنین در سوره یوسف به صراحت مایوس بودن را جزء خلیقات کافران برشمرده است: «لَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيَّاسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ» (یوسف/۸۷) زیرا که فرد

مقاومت حماسه فلسطین امری کم‌نظیر در تاریخ است. مردم فلسطین علیرغم سختی‌ها و دشواری‌های شدید، همچنان بر خداوند توکل داشته و امید به رحمت الهی دارند. به قطع، این‌گونه توکل و امید برخاسته از بینش خدامحوری آنان است. اندیشه و دیدگاه حماسه مقاومت فلسطین نسبت به جهاد بر طبق آیات قرآن کریم است. خداوند متعال در وصف دیدگاه این نوع افراد چنین می‌فرماید: «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا» (نساء/۷۵) «و چرا شما در راه خدا [و در راه نجات] مردان و زنان و کودکان مستضعف نمی‌جنگید؟»

همانان که می‌گویند: «پروردگارا، ما را از این شهری که مردمش ستم‌پیشه‌اند بیرون ببر، و از جانب خود برای ما سرپرستی قرار ده، و از نزد خویش یآوری برای ما تعیین فرما.» از این رو، مقاومت مردم فلسطین در برابر هجمه‌های دشمن برخاسته از بینش خدامحوری است و آن را پاسخ به فرمان الهی می‌دانند.

ناامید تصور می‌کند که قدرت خداوند تمام شده است که این همان کفر است. بنا بر آیه، اولیای الهی نه تنها خود مایوس نمی‌شدند، بلکه دیگران را از مایوس شدن نیز باز می‌داشتند (قرائسی، ۱۳۸۳، ج ۶، ص ۱۴۴). بنابراین، امیدواری برای مقابله با مشکلات و شرایط دشوار امری ضروری است.

۳. ترویج تاب‌آوری بر مبنای بینش خدامحوری

خداوند متعال نظام هستی را آمیختگی سختی و آسانی معرفی کرده است: «فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا» (شرح/۵). به عبارتی دیگر، حتمی و فراگیری سنت امتحان الهی از ویژگی‌های عمومی این نظام هستی است. این سنت در تمامی زمان‌ها و جوامع بوده است و افراد به صورت فردی و یا اجتماعی مشمول این سنت الهی می‌شوند. یکی از راهبردهای بهبودبخش در شدائد و مصائب، تاب‌آوری بر مبنای بینش خدامحوری است. اصطلاح نو ظهور تاب‌آوری، یادآور اصطلاح دینی «صبر» در آموزه‌های اسلامی است که به تعدد در منابع اسلامی بدان توصیه شده است. این فضیلت اخلاقی، عامل حفظ دین، تقویت روح و روان و حافظ انسان از افتادن در دام شیطان است. چنانچه در کلام معصوم (علیه السلام) بدان تذکر داده شده است: «الْصَّبْرُ مِنَ الْإِيمَانِ بِمَنْزِلَةِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ، فَمَنْ لَاصْبَرَ لَهُ لَا إِيْمَانَ لَهُ» (شریف الرضی، ۱۴۱۴، ص ۴۸۲).

این امر به خوبی در حماسه مقاوم فلسطین مشهود است. مردم فلسطین با تاب‌آوری درصدد افزایش ظرفیت خود، عزت نفس و ثبات عاطفی بوده و از ابراز جزع و شکوه پرهیز می‌کنند و

همین امر موجب می‌شود که موقعیت دشوار و استرس‌زای کنونی را بر مبنای بینش خدامحوری طی کنند. نمونه‌ی قرآنی که مردم فلسطین بدان تکیه کرده و آن را باور دارند، داستان حضرت یوسف (علیه السلام) است. حضرت یوسف (علیه السلام) علیرغم تحمل تمامی سختی‌های زندان، زبان به شکوه

باز نکرده و منشأ آن را شیطان معرفی می‌کند. ایشان در چنین شرایط سخت و غیرقابل تحمل، همچنان بر لطف و عنایت الهی خوش‌بین است که این خوش‌بینی مبتنی بر شناخت لطف خدا است: «إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۰، ص ۸۰) این مهم در کلام حضرت علی (علیه السلام) نیز تذکر داده شده است که فرد صبور و تاب آور همچون قلعه‌ای محکم است: «عَلَيْكَ بِالصَّبْرِ، فَإِنَّهُ حِصْنٌ حَصِينٌ وَ عِبَادَةُ الْمُؤْمِنِينَ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۴۴۶) و سختی‌ها و موقعیت‌های پرتنش را با مقاومت پشت سر می‌گذارد. دانشجویان با فعالیت و تولید محتوا در رسانه به خوبی می‌توانند به تبیین و شفاف‌سازی مقاومت مردم فلسطین پردازند و عملکرد آنان را نمونه‌ی عینی تحمل و شکیبایی برای خود بدانند.

۴. ترویج فرهنگ مسئولیت‌پذیری و نظم سلامت و رشد زندگی اجتماعی به پایه‌ها و اساسی همچون پایبند بودن به عهد و پیمان‌ها نیازمند است. پیمان‌های اجتماعی همچون اتصالات یک کارخانه است که افراد اجتماع را به هم پیوند و روابط اجتماعی را برقرار می‌سازند. به هر میزانی که افراد اجتماع به ویژه دانشجویان بر عهد و پیمان‌های خود وفادار باشند، جامعه در امنیت بیشتری به سر می‌برد.

تعهد و امانت در متون اسلامی از تعابیر یادآور «مسئولیت‌پذیری» است. خداوند متعال در آیاتی از سوره معارج درباره عاقبت و فرجام نیک افراد مسئولیت‌پذیر چنین می‌فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ * أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ» (معارج/ ۳۲-۳۵) «و کسانی که امانت‌ها و پیمان خود را مراعات می‌کنند و آنان که بر شهادت‌های خود ایستاده‌اند و کسانی که بر نمازشان مداومت می‌ورزند، آن‌ها هستند که در باغ‌هایی [از بهشت]، گرمی خواهند بود». افزون بر آن، در کلام امیرالمومنین (علیه السلام) راه رسیدن به اهداف

مشروط بر عمل به عهد و مسئولیت‌ها معرفی شده است: «إِنَّ الْعُهُودَ قَلَائِدُ فِي الْأَعْنَاقِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ نَقَضَهَا خَذَلَهُ اللَّهُ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۲۴۴) «همانا عهد و پیمان‌ها گردن بندهایی هستند که تا روز قیامت بر گردن افراد است، کسی که پیوند آن‌ها را نگه دارد (وفای به عهد کند) خداوند او را به مقصود می‌رساند و کسی که آن عهد‌ها را بشکند خداوند او را به خودش و می‌گذارد» (آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۶۱۶). نگاه

کسی که پیوند آن‌ها را نگه دارد (وفای به عهد کند) خداوند او را به مقصود می‌رساند و کسی که آن عهد‌ها را بشکند خداوند او را به خودش و می‌گذارد. تمامی دانشجویان باید تعهدات خود را بشناسند و در وفاداری به آن پایبند و استوار باشند. این همان امری است که در حماسه مقاومت فلسطین به وضوح قابل درک است، آنان از هر قشری سعی در پایبندی به آیات قرآن و تعهدات خود دارند. حماسه مقاومت فلسطین بر طبق آیه‌ای در

مسئولانه هر دانشجو به تاثیر نقش خود در جامعه و شفاف‌سازی مسائل مقاومت فلسطین، عاملی مهم برای حفظ ارزش‌های اسلامی و کاستن رفتارهای ناسالم است.

امام علی (علیه السلام) نیز وفای به عهد و پیمان را میزان و معیار سنجش انسان دانسته است: «إِنَّ الْعُهُودَ قَلَائِدُ فِي الْأَعْنَاقِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ نَقَضَهَا خَذَلَهُ اللَّهُ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ص ۲۴۴) «همانا عهد و پیمان‌ها گردن بندهایی در گردن‌ها تا روز قیامت هستند.

سوره هود چنین باور دارند که اگر به جنگ و مقاومت خود ادامه ندهند، خداوند قومی دیگر را جایگزینشان می‌کند: «فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أْبَلَّغْتُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَ يَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ» (هود/۵۷) از این‌رو، در راستای تحقق بخشیدن به این تعهد تمامی تلاش خود را می‌کنند. بنا بر آیه، این درسی برای همه رهبران راستین و پیشوایان راه حق است که از ادامه کار خود احساس خستگی و نگرانی نکنند و مهم انجام وظیفه است که این همان پیروزی است (مکارم

شیرازی، ۱۳۷۴ش، ج ۹، ص ۱۳۹)

وجود نظم و اجرایی کردن امور با برنامه‌ریزی از جمله مسائل مهم برای هر حرکت و جنبشی است. حماسه مقاوم فلسطین با برنامه ریزی و نظم سعی در تحقق اهداف خود را دارد. در حقیقت، آرامش، عدم تشویش ذهنی و احساس خوب نسبت به آینده از جمله پیامدها و آثار مثبت نظم و اجرای برنامه است. نظم و برنامه‌ریزی امری است که قشر دانشجو با الزام خود به آن می‌تواند اهداف خود را محقق کند. سیره عملی تمامی معصومین (علیهم‌السلام) و اولیای الهی بر پایه نظم بوده است و آن را به امت خود نیز سفارش

آینده خود و کشور اسلامی دارد. وقت شناسی و برنامه‌ریزی دانشجویان در تبیین و شفاف‌سازی مسائل روز از جمله اموری است که وی را در پیشبرد اهداف و پیشرفت هدایت می‌کند. الزام دانشجویان به برنامه و نظم در ترویج فرهنگ و بینش حماسه مقاومت فلسطین موجب موفقیت و پیشرفت سریع‌تر در تبیین مسائل می‌شود. و این امر خود نقش به‌سزایی در اصلاح امور و سرعت بخشیدن به آنان دارد.

۵. ترویج روحیه مقاومت و صلابت

یکی دیگر از مهم ترین اصول و الگوهای رفتاری پیامبر اکرم (ص) در رویارویی با پدیده نفاق،

می‌کردند، چنان‌که امیرالمومنین (ع) در سفارش خود به امام حسن (ع) و امام حسین (ع) چنین فرمود: «أَوْصِيكُمْ بِوَالِدِي وَأَهْلِي وَمَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي بِتَقْوَى اللَّهِ وَنُظْمِ أَمْرِكُمْ» (شریف الرضی، ۱۴۱۴، ص ۴۲۱) توصیه حضرت به منظم بودن در لحظات پایانی عمر شریف، بیانگر اهمیت مسئله و لزوم آن در زندگی است. چگونگی گذراندن اوقات در دنیای امروز مسئله‌ای بسیار مهم است. بهینه‌سازی اوقات روز برای هر فردی به ویژه دانشجویان، نقش به‌سزایی در

صلابت و استواری ایشان است. خداوند متعال در چگونگی برخورد پیامبر با منافقان چنین می‌فرماید: «يَأْيُهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ» (تحریم/ ۹) «ای پیامبر، با کافران و منافقان جهاد کن و بر آنان سخت بگیر». علامه طباطبایی، صاحب تفسیر المیزان، معنای غلظت را شدت سرسختی به خاطر خدا دانسته است (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۹، صص ۴۰۴-۴۰۵).

آن‌چه در موفقیت حماسه مقاومت فلسطین نقش اساسی دارد، مداومت و صلابت

است. تمامی افراد به ویژه دانشجویان باید در جهت رسیدن به اهداف خود مداوم داشته و به خوبی مسائل فلسطین را برای دیگر دانشجویان و عوام تبیین کنند. در واقع، اعتلای ارزش‌ها و پیاده‌سازی اهداف بلند مستلزم تلاش و استقامت بر آرمان‌ها است. خداوند متعال این مهم را به پیامبر اعظم (ص) دستور داده است: «فَأَسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ» (هود/۱۱۲) «استقامت کن خودت و کسانی که پیرو تو هستند. از این آیه چنین استنباط می‌شود که نه تنها رهبران و مدیران، بلکه پیروان نیز در جهت تحقق آرمان‌ها و اهداف والا از هیچ کوششی دریغ نورزند. از نظر پیامبر (ص)، مداومت در امور مهم‌تر از میزان و کمیت آن است: «إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۸۲)

نتیجه

توانایی روانی عاملی بسیار مهم و موثرتر از توانایی جسمی و فیزیکی است. نتایج حاصل از این پژوهش حاکی از آن است که دانشجویان به عنوان قشر کارآمد جامعه می‌توانند به تبیین مسائل حماسه مقاومت پردازند و آن را درسی مهم برای خود و پیشرفت جامعه اسلامی تلقی کنند. فطرت وجه مشترک تمامی انسان‌ها است که با آن می‌توان بینش خدامحوری افراد را تقویت و به‌سازی کرد. افزون بر آن، با ترویج امیدآفرینی و تاب‌آوری می‌توان این دو مهم را جزء خلق و خوی دانشجویی برشمرد که مردم مقاوم فلسطین با تکیه بر مبانی قرآنی به خوبی امید به خداوند داشته و مصائب را تحمل می‌کنند. دانشجویان به عنوان افراد فرهیخته جامعه باید سعی بر آن داشته باشند که با نظم، برنامه ریزی و مسئولیت‌پذیری از دشواری‌ها گذر کنند و برای رسیدن به اهداف خود از هیچ کوششی دریغ نورزند.

فهرست منابع

قرآن کریم
۱) آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین

(۱۳۶۶)، شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم، محقق جمال الدین حسینی ارموی محدث، تهران، دانشگاه تهران.
۲) تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد (۱۴۱۰)، غرر الحکم و درر الکلم، محقق سید مهدی رجائی، چاپ دوم، قم، دارالکتب الاسلامی.
۳) شریف الرضی، محمد بن حسین (۱۴۱۴)، نهج البلاغه، محقق صبحی صالح، قم: هجرت.
۴) طباطبایی، سید محمد حسین (۱۴۱۷)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم.
۵) فولادوند، محمد مهدی (۱۴۱۷)، ترجمه قرآن، تهران، دار القرآن الکریم (دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی).
۶) قرائتی، محسن (۱۳۸۳)، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۷) کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب (۱۴۰۷)، الاصول من الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۸) کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۹) مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۰) یزدی حائری، علی (۱۴۲۲ق)، الزام الناصب احججه الغائب عجل الله تعالی فرجه الشریف، محقق علی عاشور، بیروت، موسسه الاعلمی.

سیده محبوبه کشفی

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث
دانشگاه شیراز

معنای امیدواری

امیدواری به معنای ادراک تیرگی‌ها و ناملايمات پیرامون، احساس نیاز به بهبودی شرایط و در نهایت کوشش به همراه خوشبینی در جهت کسب اهداف است. بنابراین یک فرد امیدوار، ایام عمر گرانبهای خود را در انتظار تغییر هدر نمی‌دهد، بلکه فعالانه در صحنه نبرد با مشکلات، قدم می‌گذارد و به پیامدهای آن با دیدی مثبت می‌نگرد. چنین فردی در هر رخداد به ظاهر ناخوشایند، پند و درسی آموزنده می‌یابد، چرا که هرگز به مفهوم شکست، معتقد نیست. او به تدریج موفق می‌شود با به کارگیری همت و اراده‌ای خلل‌ناپذیر، موانع رشد خود را از میان بردارد و سرانجام احساس رضایت و شادمانی در وجودش می‌شکند. جامعه به وجود افرادی امیدوار، بانگیزه و تلاشگر نیازمند است تا با یاری آن‌ها بتواند نگرش و برداشتی صحیح و منطقی از مشکلات زندگی و نحوه برخورد با آن‌ها را در اذهان به تصویر بکشد. آینده‌ی روشن، متعلق به کسانیست که اندیشه‌های روشن در ذهن پروراند و دوستدار خود باشند. طبیعی است فردی که با خود در صلح و سازش به سر می‌برد، با دیگران روابط سازنده‌تری دارد و به یاری کسانی که از ناامیدی و حقارت رنج می‌کشند، می‌شتابد.

زهرا شمشیری
دانش آموخته کارشناسی حقوق دانشگاه شیراز

مسئله راه‌کارهای موثر در امیدآفرینی بر مبنای آموزه‌های اسلامی

چکیده

انسان‌ها در طی مسیر زندگی خود با مشکلات و دشواری‌هایی مواجه می‌شوند که امیدواری و باور مثبت به آینده، سطح پایداری و کیفیت زندگی آنان را بهبود می‌بخشد. با تتبع در منابع اسلامی، به ضرورت امیدواری و امیدآفرینی در جامعه اسلامی توصیه شده است. نوشتار حاضر بر آن است که با روش توصیفی-تحلیلی در کلام خداوند و معصومین (علیهم‌السلام) به تحلیل مفهوم امیدواری، ضرورت و راهکارهای امیدآفرینی پردازد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که امیدواری عامل موثر و ضروری برای یک جامعه اسلامی است. دو راهکار اساسی معرفتی و رفتاری برای امیدآفرینی بر مبنای تعالیم اسلامی تبیین شده است که عبارتند از به‌سازی بینش اعتقادی و جهان‌بینی، مثبت‌اندیشی مبتنی بر واقعیت، به‌سازی شرایط مطلوب و هدف‌مداری با زیرساخت‌های معنوی.

کلیدواژه: قرآن کریم، امید آفرینی، راهکار، بینش، جامعه اسلامی.

مقدمه

انسان‌ها در طی مسیر زندگی خود، خواه ناخواه، با مسائل و مشکلاتی مواجه می‌شوند که جز با دانستن اصول و راهکارهای درست قادر به حل مسائل و مشکلات نخواهند بود. منظور از اصول و راهکارها، روش‌های صحیح و مبانی درست بر اساس تعالیم اسلامی (قرآن و احادیث) است. قرآن کریم، کتاب هدایت، به تبیین مسائل مهم در رابطه با چگونگی برخورد با دشواری‌ها و موقعیت‌های متفاوت پرداخته است که یکی از آن عوامل موثر در بهبود کیفیت زندگی، امیدواری و امیدآفرینی است. در حقیقت، یکی از بازخوردهای مثبت در افراد دارای سلامت روان، امیدواری و باور مثبت به آینده در برابر موقعیت‌های سخت و دشوار است. خداوند متعال به تعدد در قرآن کریم به امیدواری و القای آن به یکدیگر تاکید کرده است و این مهم در کلام معصومین (علیهم‌السلام) نیز تبیین شده است. متأسفانه از نقشه‌های اصلی دشمنان انقلاب، ترویج روحیه ناامیدی است تا بدین طریق از تحرک و تلاش جامعه کاسته و در نتیجه اهداف شوم آنان محقق شود. مسئله این پژوهش به صورت مشخص حول محور امیدآفرینی در کلام خداوند و معصومین (علیهم‌السلام) است و نگارنده سعی بر آن دارد که مفهوم امیدواری و راهکار امیدآفرینی را بررسی کند.

شخصیت و سیره عملی انبیاء نمونه‌های خوب از انسان موفق است که می‌توان با استخراج مولفه‌های عملکردی و رفتار آنان از متون اسلامی و کاربست آن، جامعه‌ای اسلامی را آماده به پیاده‌سازی الگو کرد. این الگویابی از قرآن کریم، سفارشی است که خداوند متعال می‌فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا» (احزاب/۲۱). بنا بر آیه مذکور و اطلاق اسوه بودن حضرت رسول (ﷺ) می‌توان چنین برداشت کرد که امکان الگوسازی در تمامی ابعاد فردی و اجتماعی از حضرت رسول (ﷺ) وجود دارد. همچنین امیرالمومنین (علیه‌السلام) در خطبه

۱۶۰ نهج البلاغه درباره اسوه اطهر و اکمل بودن حضرت رسول (ﷺ) چنین می‌فرماید: «فَتَأْسُ بِبَنِيكَ الْأَطْيَبِ الْأَطْهَرِ صَ فَإِنِ فِيهِ أُسْوَةٌ لِمَن تَأْسَى وَ عَزَاءٌ لِمَن تَعَزَى وَ أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْمُتَأْسَى بِبَنِيهِ» (شریف الرضی، ۱۴۱۴ق، ص ۲۲۷-۲۲۸)

باید توجه داشت که در این مجال تنها می‌توان به بخشی از آموزه‌های اسلامی پیرامون امیدآفرینی پرداخت و تبیین این مفهوم به موارد مذکور در نوشتار حاضر محدود نمی‌شود. سعی نویسنده در این نوشتار بر آن بوده است که پرتویی از وجوهات زیبای روانشناختی تعالیم اسلامی و ظرفیت آن مطرح شود تا جرعه‌ای برای پژوهشگران رشته‌های علوم انسانی جهت تحقیق میان‌رشته‌ای با آموزه‌های قرآن و حدیثی باشد.

در این پژوهش سعی شده است که با تتبع در قرآن و کلام معصومین (علیهم‌السلام) برای پرسش‌های زیر پاسخی مناسب یافت؛

- آیا در آموزه‌های اسلامی، ضرورت امیدآفرینی پرداخته و تبیین شده است؟
- راهکارهای امیدآفرینی در مواجهه با موقعیت‌های دشوار در تعالیم اسلامی چه مواردی بوده است؟
- اینک در ادامه برای تبیین سوالات پژوهش، مباحث ذیل به روش توصیفی-تحلیلی ارائه می‌شود: الف. مفهوم شناسی امید ب. ضرورت امیدآفرینی؛ ج. راهکار معرفتی.

۱. مفهوم شناسی امید

در این بخش لازم دانسته شد که جهت مفهوم شناسی دقیق به تبیین امید از منظر لغت، قرآن و اصطلاح پرداخته شود. واژه عربی «رجاء» در زبان عربی به معنای امید گفته شده است. این واژه از ماده «ر ج و» در فرهنگ‌های لغت تعریف شده است. ابن فارس در کتاب «معجم مقانیس اللغة» برای ماده «رجی» دو اصل معنایی در نظر گرفته است که یکی از آن را به امید معنا کرده است (ابن فارس، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۴۹۴) صاحب فرهنگ لغت مفردات، راغب اصفهانی، به آن گمان و پنداری معنا کرده که اقتضای رسیدن به شادی در آن است (راغب اصفهانی،

۱۴۱۲ق، ص ۳۴۶) صاحب کتاب التحقیق، این ماده را به توقع و انتظار برای حصول خیر و میل به آن معنا کرده است (مصطفوی، ۱۳۶۸ش، ج ۴، ص ۷۸) بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که منظور از ماده «رجی» از نظر صاحبان لغت، امیدواری به تحقق امور خیر و مثبت است.

این مفهوم در قرآن با ریشه‌های دیگری همچون «عسی، أمل، طمع، لعل، خوف، منی، خشی، رغب، بشر و تذر» به کار رفته است، اما ماده‌های مذکور با توجه به کاربردهای قرآنی‌شان، معانی متعددی دارند و «امید» یکی از معانی مطرح در کتب لغت است. ابوهلال عسکری در کتاب «الفروق اللغویه» به فرق میان «رجاء، طمع، تمنی» پرداخته است و بر این باور است که «رجاء» امیدواری همراه با شک برای رسیدن به امر مطلوب است و علت رجاء، کرم مرجو است، اما دو واژه «طمع و تمنی» به معنای امید داشتن به امری بدون علت است (عسکری، ۱۴۱۲ق، ص ۷۳). بنابراین می‌توان این دسته از واژگان را بر طبق نظر علمای لغت، جزء واژگان قریب المعنی برشمرد که علیرغم معانی مشترک، ظرافت‌های معنایی آنان را از یکدیگر متمایز می‌کند.

۲. ضرورت امید و امیدآفرینی

دشمنان اسلام در صدد اشاعه فرهنگ نادرست، ترویج افکار ناسالم، تغییر نگرش افراد جامعه و ایجاد ناامیدی در جامعه اسلامی هستند. تاثیر مخرب بحران‌های فرهنگی و گاه خسارت‌های جبران ناپذیر آن، مستلزم تبیین دقیق خاستگاه بحران و ارائه راهکار برای بهبودی آن است. توجه به پیامدهای مثبت امیدواری در زندگی موجب می‌شود که ضرورت آن بهتر درک شود، از جمله پیامدهای مثبت امیدواری، شادکامی و رضایت‌مندی از زندگی، سرسختی و تاب‌آوری (مقاومت درونی) و پویایی است. امیرالمومنین (علیه‌السلام) در این باره می‌فرماید: «إِنَّ مَنْ رَجَا شَيْئًا طَلَبَهُ وَ مَنْ خَافَ مِنْ شَيْءٍ هَرَبَ مِنْهُ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۶۸) افرادی که امیدوار زندگی می‌کنند، در رسیدن به اهداف خود پویا بوده و آن را کسب می‌کنند و در نتیجه احساس

رضایت‌مندی از موفقیت و تحقق هدف برای آنان حاصل می‌شود.

امیدآفرینی و لزوم توجه به آن امری مهم در برخورد با مشکلات و بحران‌ها است. این همان امری است که خداوند در مواجهه حضرت یوسف (علیه‌السلام) با شرایط سخت، از طریق وحی به ایشان امیدآفرینی می‌کند: «فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَ أَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ وَ أَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَ هُمْ لَا يَشْعُرُونَ» (یوسف/۱۵) «پس وقتی او را بردند و همداستان شدند تا او را در نهانخانه چاه بگذارند [چنین کردند]. و به او وحی کردیم که قطعاً آنان را از این کارشان- در حالی که نمی‌دانند- با خبر خواهی کرد» علیرغم تمامی سختی‌ها و دشواری‌های حضرت یوسف (علیه‌السلام)، ایشان به خداوند توکل کرده بود و خداوند نیز در همان چاه به او وحی کرد و او را پیغمبر قرار داد. افزون بر آن، به حضرت پیرامون آینده‌ای روشن به ایشان امید داد (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۵، ص ۳۳۳)

باید توجه داشت که افرادی آگاهانه سعی در القای حس ناامیدی در شرایط ناگوار جامعه دارند. در واقع، با توجه به شرایط دشوار و بحرانی، بستر را جهت القای ناامیدی برای افراد جامعه فراهم تلقی می‌کنند. اما با ضرورت جهاد تبیین و عملیاتی کردن آن می‌تان به خوبی مانع از القای ناامیدی در جامعه شد. خداوند متعال در سوره یوسف، به صراحت مایوس بودن را جزء خلق و خوی کافران برشمرده است: «لَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيَاسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ» (یوسف/۸۷) زیرا که فرد ناامید تصور می‌کند که قدرت خداوند تمام شده است و این همان کفر است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۶، ص ۱۴۴). بنا بر آیه، حضرت یعقوب (علیه‌السلام)، نه تنها خود مایوس نیست، بلکه فرزندان خود را به امیدواری دعوت می‌کند. به بیانی دیگر، اولیای الهی نه تنها خود مایوس نمی‌شدند، بلکه دیگران را از مایوس شدن نیز باز می‌داشتند. تقویت حس امیدواری در افراد جامعه عاملی مهم جهت پویایی، رشد و تعالی جامعه اسلامی است. از این رو، همه افراد جامعه اسلامی باید درصدد ایجاد حس

امیدواری و تبیین ضرورت آن مجاهدانه تلاش کنند تا هرگز نقشه شوم دشمن برای تضعیف جامعه و استعمارگری محقق نشود.

۳. راهکارهای معرفتی امیدآفرینی

منظور از راهکار معرفتی، مواردی است که مرتبط با بینش و نگرش افراد است. شایان توجه است که راهکار معرفتی خود مقدمه‌ای لازم برای به فعلیت بخشیدن است و بدین ترتیب راهکار معرفتی بر راهکار رفتاری مقدم می‌شود. اینک در ذیل، دو راهکار معرفتی موثر در تبیین امیدآفرینی بر مبنای آموزه‌های اسلامی ذکر می‌شود.

۱-۳. به‌سازی جهان‌بینی

با توجه به اهمیت افزایش سطح پایداری و امید در برابر بحران‌ها و دشواری‌ها می‌بایست افراد

نخستین و موثرترین رکن اعتقادی هر فرد است. ایمان و عقیده توحیدی، ریشه سستی، پوچی و ناامیدی را می‌سوزاند و تلاش در جهت اعتلای بیشتر جامعه اسلامی به ارمغان می‌آورد. اعتقاد به یگانگی خداوند متعال و حاکمیت بخشیدن باورهای توحیدی در عمل راهی مطمئن در مواجهه با بحران و مشکلات است: «أَلَا بَدَّكَ اللَّهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد/۲۸) انسان مومن با توجه به خداوند و صفات الهی، احساس ناامیدی و اضطراب نخواهد داشت، بلکه قلب وی آرامش و اطمینان خاطر از رویدادهای خوب در آینده دارد. امیرالمومنین (ع) در روایتی به رابطه مستقیم میان یاد خداوند و حصول موفقیت و امید پرداخته است، ایشان چنین می‌فرماید: «ذَكَرُ اللَّهُ تُسْتَنْجَحُ بِهِ الْأُمُورُ وَ تَسْتَنْبِرُ بِهِ السَّرَائِرُ» (تمیمی آمدی،

۱۴۱۰ق، ص ۳۷۰)

سرمایه امید و امیدآفرینی در جامعه اسلامی امری حائز اهمیت است که منشا رویش و حفظ آن در انسان به جهان‌بینی فرد بستگی دارد. از این رو، انسان‌ها به جهت ضرورت برخورد مناسب در مواجهه با بحران‌ها و مشکلات باید بینش و جهان‌بینی خود را نسبت به خداوند و دنیای اطراف اصلاح و به‌سازی کنند. توجه به

جامعه اسلامی به مقاوم‌سازی زیرساخت‌های بینش خود بر مبنای آموزه‌های اسلامی بپردازند. به‌سازی اندیشه و عقاید بر مبنای ارزش‌های حقیقی، پایدار و جهان‌شمول از جمله راهکار معرفتی مهم در مدیریت بحران است. تقویت بینش با زیرساخت‌های معنوی عاملی سازنده در حفظ امید و امیدآفرینی در جهت حل مسئله و مدیریت بحران است. عقیده توحیدی،

قدرت بی‌منتهای خداوند و سایر صفاتش، نور امید را در دل انسان روشن کرده و فرد را آرامش می‌بخشد که این خود عاملی موثر در موفقیت و حس رضایتمندی است. افراد بسته به بینش و جهان‌بینی خود در مواجهه با بحران‌ها و مشکلات، توانایی گذر از بحران و یا شکست در برابر بحران را رقم می‌زنند. عامل مهم و موثر در گذر موفقیت‌آمیز از بحران و مشکلات، امید و توکل به قدرت بی‌منتهای خداوند متعال است: «مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ» (طلاق/۳).

توکل، امید به خداوند و اصلاح بینش بر مبنای خدامحوری عامل مهم موفقیت خواهد بود. زمانی که فرد تنها بر خداوند توکل کند و از رحمت خداوند مایوس نشود، خداوند امید او را نه تنها قطع نمی‌کند، بلکه فرد را به کسب آن امر موفق می‌کند. روایات نیز بر این مسئله تصریح و تاکید کرده‌اند: «الرَّجَاءُ لِرَحْمَةِ اللَّهِ أَنْجَحُ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۷۱) در واقع، فرجام امید به رحمت الهی، دستیابی به موفقیت است.

به نظر می‌رسد که جهت تبیین و فهم عمیق از تاثیر بینش و جهان‌بینی یاد خدا بر رویش و حفظ امید در بحران‌ها، به پیامدهای منفی غفلت از یاد خدا از منظر تعالیم اسلامی نیز پرداخته شود. خداوند متعال در قرآن کریم از پیامد منفی ناامیدی و غفلت از یاد خدا خبر داده است: «مَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا» (طه/۱۲۴) «و هر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگی تنگ [و سختی] خواهد داشت». عبارت «مَعِيشَةً ضَنْكًا» بیانگر انواع تنگناها است که عمده دلیل پیدایش تنگناهای زندگی، کمبودهای معنوی و فقدان غنای روحی است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۳، ص ۳۲۸) بنابراین می‌توان گفت که پیامد بینش اعتقادی نادرست و عمل کردن بر مبنای آن اعتقادات، مدیریت بحران و مشکل را دشوارتر و زندگی را ضیق‌تر می‌کند. خداوند متعال در پیامد مسئله شرک و اعتقاد نادرست چنین می‌فرماید: «لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا» (اسراء/۲۲) «معبود دیگری با خدا قرار مده تا

نکوهیده و وامانده بنشیند». واژه «خذلان» از ماده «خذل» به معنای ترک یاری، نصرت و تاخیر در آن است (مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۳، ص ۲۹) کاربرد این واژه بیانگر آن است که سرانجام فردی با اعتقادی ضعیف و نادرست همچون فرد مشرک، خذلان و واماندگی است و هیچ‌گاه امید برآورده شدن حاجاتش از سوی غیر، محقق نخواهد شد. همچنین حضرت رسول (ص) در این باره از سوی خداوند متعال چنین می‌فرماید: «أَنَّهُ قَالَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَأَقْطَعَنَّ أَمَلَ كُلِّ مُؤْمِنٍ أَمَلَ دُونِي بِالْإِيَّاسِ» (علی بن موسی، ۱۴۰۶ق، ص ۹۳) بنا بر روایت، پیامد امید بستن به غیر از خدا، برآورده نشدن حاجت و عدم تحقق اهداف است. همچنین در ادعیه ماه رجب از امام صادق (ع) نقل شده است: «خَابَ الْوَأْفِدُونَ عَلَى غَيْرِكَ» (ابن طاووس، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص ۶۴۳) بدین مفهوم که هر کس بر غیر از خداوند امید داشته باشد، ناکام و بی‌فرجام خواهد بود.

بینش صحیح نسبت به قدرت بی‌منتهای خداوند، پویایی و امیدواری را افزون می‌کند. یکی از مواردی که در قرآن کریم رابطه مستقیم میان بینش صحیح و سطح امیدواری را تبیین می‌کند، مواجهه لشکر اندک طالوت با لشکر عظیم جالوت است. خداوند متعال چنین می‌فرماید: «قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَ جُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَرِهَ مَنْ فِتْنَةَ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةَ كَثِيرَةٍ بِإِذْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ» (بقره/۲۴۹) بنا بر آیه، منکران قوم طالوت سعی در تضعیف روحیه و کاهش امید مومنان داشتند و بدین جهت، در خطاب به مومنان از عدم توانایی مقابله با لشکر عظیم جالوت را خبر دادند. اما افرادی که به دیدار خداوند یقین داشتند، چنین گفتند: «كَمْ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةَ كَثِيرَةٍ بِإِذْنِ اللَّهِ». این بخش از آیه بیانگر اعتماد راسخ مومنان به قدرت خداوند و روشنی حس امید در آنان است. توجه به سابقه پیروزی مومنان علی‌رغم جمعیت اندک، خود شاهدی موثق و مطمئن برای پایداری در مسیر و حفظ امیدواری و توکل به خداوند است. شایان توجه است که افرادی آگاهانه و با

سوء غرض، سعی در تضعیف اعتقاد و باورهای دینی افراد جامعه دارند تا بدین طریق ناامیدی و عدم پویایی و موفقیت را برای جامعه اسلامی و افراد آن ایجاد کنند. ارائه‌ی منبعی سست و غیرقابل اعتماد و القای اتکا به آن منجر به کاهش انگیزه و امید برای تداوم تلاش، عدم تحقق اهداف و در نتیجه فروپاشی جامعه خواهد شد. نمونه‌ی قرآنی از چنین اهداف شوم دشمن در سوره آل عمران آمده است: «الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّيَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ» (آل عمران/ ۱۷۳) بنا بر آیه، عوامل تبلیغاتی دشمن سعی در ترغیب رزمندگان و مجاهدان داشتند تا بدین صورت آنان را از ادامه جنگ بازدارند، اما مسلمانان واقعی به جهت بینش صحیح، با آرامش خاطر و با توکل به خداوند و بدون هیچ هراسی چنین پاسخ دادند: «حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ» و بدین ترتیب، خداوند را کفایت کننده و بهترین وکیل معرفی کرده و به مخالفان فهماندند که قوی‌ترین اهرم در برابر تهدیدهای دشمن، توکل و امید به خداوند است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲، صص ۲۰۱-۲۰۲).

۲-۳. مثبت اندیشی مبتنی بر واقعیت

«روانشناسی مثبت‌گرا» از جمله شاخه‌های علم روانشناسی در تلاش بوده تا تجربیات و هیجانات مثبت انسان را برای دستیابی به زندگی بهتر برجسته نماید. مارتین سلیگمن (۱۹۴۲م) از موسسان روانشناسی مثبت‌گرا بر این باور است که «خوش‌بینی خود آموخته» با «تلقین تفکرات و سخنان مثبت به خود» متفاوت است. تکرار بیانات مثبت به خود تاثیر چندانی بر بالا بردن روحیه و افزایش سطح امیدواری در فرد ندارد، اما خوش‌بینی و مثبت‌اندیشی خود آموخته و اکتسابی اثربخش است (سلیگمن، ۱۳۸۸، ص ۳۷۲) قابل توجه است که این مهم را خداوند متعال در قرآن کریم بدان تذکر داده است؛ بدین صورت که برخی از نعمات و آیات الهی در طبیعت و دنیای بیرون را ذکر کرده تا بدین صورت تصویری مثبت از جهان هستی به انسان انتقال یابد (مطهری، ۱۳۵۷، ص ۱۶۴) در واقع، خداوند

متعال با یادآوری نعمات موجود در مجموعه نظام هستی و مسخر بودن آن برای انسان، نعمات الهی و خیر بودن جهان هستی را به انسان انتقال می‌دهد. این امر همان خوش‌بینی مبتنی بر واقعیت است که انسان با مشاهده جهان هستی پیرامون خود به سیطره‌ی لطف و رحمت الهی بر تمامی موجودات و به ویژه انسان پی می‌برد. توجه به لطف بی‌پایان خدا و حسن ظن مبتنی بر واقعیت از جمله وظایف هر فرد باایمان است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۰، ص ۲۱۳) توجه به رحمت خداوند و اعتماد به علم خدا از مصالح انسان و حکیم بودن خدا، حس امیدواری را در فرد روشن نگه می‌دارد. از جمله آیاتی که نمایانگر علم خداوند به مصالح انسان است، آیه‌ای از سوره بقره است: «عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» (بقره/ ۲۱۶) «بسا چیزی را خوش نمی‌دارید و آن برای شما خوب است، و بسا چیزی را دوست می‌دارید و آن برای شما بد است، و خدا می‌داند و شما نمی‌دانید». خداوند متعال با لحنی قاطع به تبیین علم محدود انسان و علم محدود خود می‌پردازد. در واقع، علم محدود انسان و عدم آگاهی از مصالح امور موجب می‌شود که مسائلی را علیرغم شر بودن، خیر بپندارد و یا مسائلی را با وجود حقیقت خیر آن، برحسب ظاهر شر بپندارد. اما اعتماد به لطف بی‌منتهای خداوند و خیرخواهی برای افراد موجب می‌شود که در شرایط دشوار به لطف و رحمت الهی امیدوار باشد. تصریح خداوند به آگاهی و علم بی‌منتهای خود در آیات متعددی آمده است، اما در آیه مذکور به طور خاص بدین حقیقت اشاره شده است: «اللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ». این مقایسه میان علم علی‌الاطلاق خداوند و علم بندگان عاملی موثر و کافی برای اعتماد و امید به خداوند است.

خداوند متعال در سوره اخلاقی حجرات با تحذیر از بدبینی، انسان را به سمت مثبت‌اندیشی مبتنی بر واقعیت توصیه می‌کند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ»

(حجرات/ ۱۲) «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از بسیاری از گمان‌ها پرهیزید که پاره‌ای از گمان‌ها، گناه است». منظور از «كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ» گمان‌های بد است که در میان افراد جامعه بیش از گمان خوب رایج است و خداوند متعال از گمان‌های بد نهی می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۱۸۱). افزودنی است که توصیه خداوند به خوش‌گمانی نیز در سوره‌ای دیگر نیز آمده است: «لَوْ لَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ» (نور/ ۱۲) خداوند متعال در این آیه به تمامی مومنان دستور می‌دهد که نسبت به یکدیگر خوش‌گمان باشند و این لازمه‌ی هر جامعه‌ی اسلامی است که باید در آن خوش‌گمانی حاکم باشد. قابل توجه است که عبارت «بأنفسهم خیراً» بیانگر آن است که مومنان یکدیگر را همچون خود بپندارند و مثبت‌اندیشی نسبت به دیگران را همچون مثبت‌اندیشی نسبت به خود بسنجند (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۸، ص ۱۵۵)

مثبت‌اندیشی در سیره عملی انبیاء نیز مشاهده می‌شود؛ در قرآن کریم، توصیه حضرت صالح (علیه السلام) به قومش درباره مثبت‌اندیشیدن چنین حکایت شده است: «قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْ لَا تَسْتَغْفِرُونَ لِلَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» (نمل/ ۴۶) «[صالح] گفت: «ای قوم من، چرا پیش از [جستن] نیکی، شتابزده خواهان بدی هستید؟ چرا از خدا آمرزش نمی‌خواهید؟ باشد که مورد رحمت قرار گیرید.» قوم حضرت صالح (علیه السلام) همچون اقوام پیشین در پی انکار نبوت انبیاء بودند و به همین جهت، انذار حضرت به عذاب الهی را

جدی نگرفتند و از ایشان تقاضای نزول وعده‌ی عذاب کردند: «يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا» (اعراف/ ۷۷). حضرت صالح با شنیدن تقاضای آن‌ها چنین پاسخ می‌دهد: «يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ» (نمل/ ۴۶) بدین ترتیب، حضرت به آنان می‌فهماند که اگرچه وعده و وعید خداوند قطعی و محقق شدنی است، اما انسان‌ها باید با نحوه عملکرد خود، انجام امور نیک در پی جذب رحمت الهی و تحقق وعده‌ی رحمت باشند (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۵، ص ۳۷۳) نمونه‌ای دیگر از تجلی مثبت‌اندیشی در سیره عملی انبیاء، برخورد حضرت یوسف (علیه السلام) در مواجهه با دشواری‌ها و سختی‌ها است: «قَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِنَ الْبُدُوِّ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ» (یوسف/ ۱۰۰) بنا بر آیه مذکور، حضرت یوسف (علیه السلام) علیرغم تحمل تمامی سختی‌های زندان، زبان به شکوه باز نکرده و منشأ آن را شیطان معرفی می‌کند. حضرت یوسف در چنین شرایط سخت و غیرقابل تحمل، همچنان بر لطف و عنایت الهی خوش‌بین است که این خوش‌بینی مبتنی بر شناخت لطف خدا است. به همین خاطر، در انتهای آیه حضرت یوسف چنین می‌فرماید: «إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۰/ ۸۰)

نمونه‌ای دیگر از سیره عملی انبیاء در کلام حضرت موسی (علیه السلام) هنگام روانه شدن به سمت شهر مدین است: «قَالَ عَسَى رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ» (قصص/ ۲۲) بنا بر آیه، حضرت موسی (علیه السلام) با توکل و امید به خداوند متقاضی هدایت به راه راست است. در واقع، حضرت با سرمایه امید و توکل بر خداوند در طی گذر از فراز و نشیب‌ها نگاهی مثبت به آینده را دارد. یکی از عوامل موثر در مثبت‌اندیشی افراد، توجه به مقطعی و موقتی بودن بحران و مشکلات است. اگرچه وقوع مشکلات و بحران‌ها امری جدایی ناپذیر از زندگی بشر است، اما هیچ‌کدام تا ابد باقی نمی‌مانند. امیرالمومنین (علیه السلام) در خطبه‌ای از نهج‌البلاغه نگرش صحیح عاقلان به

دنیا را چنین توصیف کرده است: «فَإِنَّهَا عِنْدَ ذَوِي الْعُقُولِ كَفَيْءِ الظِّلِّ، بَيْنَا تَرَاهُ سَابِغًا حَتَّى قَلَصَ وَ زَائِدًا حَتَّى تَقْصَ» (شریف الرضی، ۱۴۱۴، ص ۹۴) بدین سان رویکرد صاحبان خرد نسبت به دنیا، همچون سایه است، بدین معنی که دنیا و متعلقات آن را گذرا و موقتی می‌دانند.

۳-۳. هدف‌مداری با زیرساخت معنوی

معنا و هدف‌مداری در زندگی از مهم‌ترین راهکارها در امیدآفرینی و ارزشمندی حیات است. گاه ریشه نگرانی‌های آزار دهنده انسان برخاسته از بی‌هدفی و احساس پوچی در زندگی

سخت مدیریت مطلوب داشته باشند. فقدان معنا و هدف در زندگی، نقش مهمی در آسیب‌پذیری انسان‌ها دارد. زمانی زندگی برای مردم، معنادار می‌شود که آنان بتوانند الگو یا هدفی پایدار را در زندگی خود در نظر بگیرند. داشتن هدف برای هر فردی امری مهم و ضرورت آن غیر قابل انکار است. اما باید توجه داشت که امور پایدار و حقیقی می‌توانند هدف افراد قرار بگیرند. اگرچه برخی، اهداف خود را از امور ناپایدار و باطل انتخاب می‌کنند، اما پس از مدتی به ناپایداری و بی‌معنایی و پیامدهای آن

دچار می‌شوند (مطهری، ۱۳۷۵، ج ۳، ص ۵۴۵). افرادی با القای اهداف پوچ و یا زینت بخشیدن به برخی امور، انسان را مجذوب به آن اهداف می‌نمایند. این همان امری است که شیطان برای فریب انسان انجام می‌دهد: «يَعِدُّهُمْ وَيُمْنِيهِمْ وَ مَا يَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا» (نساء/ ۱۲۰) بنا بر نظر علامه طباطبایی، آیه مذکور تعلیل برای عبارت «فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا» در آیه‌ی پیشین آن است. زمانی که فرد سعادت حقیقی خود را به سعادت خیالی و شقاوت تبدیل کند و به

است. افرادی که به خدا ایمان داشته و مسیر تکاملی زندگی را به عنوان یک هدف بزرگ پذیرفته‌اند؛ به طور قطع، تمام برنامه‌ها و اهداف زندگی را در همین خط دیده و از زندگی احساس پوچی، سرگردانی و بی‌هدفی نخواهد کرد (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴ش، ج ۱۰، ص ۲۱۲) از ویژگی‌های بارز افراد موفق، هدفمندی، امیدواری و باور مثبت به آینده است، این‌گونه افراد می‌توانند با خصلت امیدواری و هدفمندی بر میزان استرس و احساس ناتوانی در شرایط

وعده‌های دروغ و آرزوهای موهوم دل ببندد، کمال خلقت او مبدل به خسران خواهد شد (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۵، ص ۸۵).

لزوم پایداری و حقیقی بودن اهداف را می‌توان از کلام حضرت رسول (ﷺ) برداشت کرد که ایشان می‌فرماید: «مَا خُلِقْتُمْ لِلْفَنَاءِ بَلْ خُلِقْتُمْ لِلْبَقَاءِ وَ إِنَّمَا تُتَّقَلُونَ مِنْ دَارِ آلِي دَارٍ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۸، ص ۷۸) بنا بر روایت، انسان‌ها برای فنا و نابودی آفریده نشدند بلکه با مرگ فقط از دیاری به دیاری دیگر منتقل می‌شوند. حال هدف انسان باید مطابق با خلقت آن باشد تا احساس پوچی و بی‌معنایی نکند. در واقع، انسان برای بقا است، از این رو، هدف او نیز باید پایدار باشد. به بیانی دیگر، در صورتی که اهداف، کارها و تلاش‌های انسان بر پایه‌ی تعالیم اسلامی نباشد، به تدریج دچار احساس بی‌معنایی در زندگی می‌شود. از این رو، هدف‌مداری با زیرساخت معنوی می‌تواند نتیجه‌ی مطلوب را به همراه داشته باشد.

با زیرساخت‌های معنوی می‌توان اهداف را تقویت و پایدار کرد، امیرالمومنین (ع) در این باره چنین می‌فرماید: «وَ ابْتَدِلْ نَفْسَكَ فِيمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكَ رَاجِيًا ثَوَابَهُ وَ مُتَخَوِّفًا عِقَابَهُ» (شریف الرضی، ۱۴۱۴ق، ص ۴۴۹) در حقیقت، حضرت به تمامی انسان‌ها خطاب کرده است که انجام امور واجب را سرلوحه‌ی کار خود قرار داده و با امید به ثواب و ترس از کیفر عذاب، زندگی خود را جهت دهند. بدین ترتیب، تمامی اهداف و اعمال فرد معنادار و حقیقی خواهد بود زیرا که برای دنیای پایدار برنامه‌ریزی می‌کند.

بنا بر آیات قرآن کریم، خلقت نظام هستی و تسخیر آن برای انسان‌ها هدفمند است، حال چگونه انسان خود بی‌هدف و پوچ‌گرا باشد! خداوند متعال در قرآن کریم درباره هدفمند بودن خلقت نظام هستی چنین می‌فرماید: «وَ مَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَ الْأَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا» (ص/ ۲۷) هدف خداوند متعال از خلقت مجموعه نظام هستی بر پایه امور باطل نبوده است. چنان‌که در سوره‌ای دیگر می‌فرماید: «أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ» (مومنون/

۱۱۵) «آیا پنداشتید که شما را بیهوده آفریده‌ایم و اینکه شما به سوی ما بازگردانیده نمی‌شوید». هدف‌مداری لازمه‌ی نظم و جاودانگی انسان و نظام هستی است که خداوند به تعدد در قرآن متذکر شده است. خداوند در قرآن کریم افزون بر ضرورت هدف‌مداری نظام هستی و انسان، به تبیین هدف از خلقت انسان نیز پرداخته است: «وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» (ذاریات/ ۵۶) بنا بر نظر علامه طباطبایی، مراد از «يَعْبُدُونِ» در آیه مذکور، بندگی کردن است. به بیانی دیگر، تمامی امور و اعمال خود را با یاد خداوند و به هدف رضایت و اطاعت از خداوند انجام داد (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۸، ص ۳۸۸)

اینک که ضرورت هدف‌مداری بر مبنای قرآن کریم مشخص گردید، باید به تقویت هدف بر مبنای تعالیم اسلامی پرداخت. یکی از راه‌های مطمئن جهت معنا بخشیدن به زندگی و هدفمندی پایدار، توجه به معاد است. خداوند متعال در سوره قصص، چگونگی خرج امور مالی را چنین تبیین کرده است: «وَ ابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ» (قصص/ ۷۷) توجه به انفاق و بخشیدن از مال دنیا به معنای توجه فرد به زندگی اخروی است که حتی در نحوه هزینه‌های زندگی به هدف سعادت اخروی خود می‌اندیشد و زندگی خود را معنا می‌دهد. این امری است که در احادیث نیز بدان توجه شده است: «إِنَّمَا لَكَ مِنْ دُنْيَاكَ مَا أَصْلَحْتَ بِهِ مَثْوَاكَ» (شریف الرضی، ۱۴۱۴ق، ص ۴۰۴) با توجه به روایت امیرالمومنین (ع) جهت‌دهی به امور دنیایی باید بر مبنای آبادانی آخرت باشد. اگر قیامت و معاد نباشد، تمامی امور زندگی دنیایی افراد، عبث و بیهوده خواهد بود. در واقع، یکی از کارکردهای یاد معاد، سامان‌بخشی به امور دنیا و هدف‌مداری آن است. امیرالمومنین (ع) در یکی از حکمت‌های نهج‌البلاغه چنین می‌فرماید: «اذْكُرُوا انْقِطَاعَ اللَّذَاتِ وَ بَقَاءَ النَّبَعَاتِ» (شریف الرضی، ۱۴۱۴ق، ص ۵۵۳) در واقع، حضرت با تذکر به زودگذر بودن لذات و ماندگاری پیامدهای آن به مخاطبان تذکر داده‌اند که امور دنیوی خود را با نگاه به

آخرت، هدف‌مند و پایدار کنید.
۴. نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از این پژوهش بیانگر ضرورت کاربرست راهبردهای خداوند و معصومین (علیهم‌السلام) بر امیدواری در جامعه اسلامی است. مواجهه با موقعیت‌های استرس‌زا و بحرانی جامعه، ضرورت کاربرست امیدآفرینی را دوچندان می‌کند. با تتبع در منابع اصیل اسلامی و بر مبنای کلام خداوند و معصومین (علیهم‌السلام) می‌توان چنین برداشت کرد که برای ایجاد حس امیدواری، افزایش سطح پایداری در زندگی، احساس رضایتمندی و شادکامی راهکارهای معرفتی و رفتاری تبیین شده است. منظور از راهکار معرفتی، بینش اعتقادی بر پایه‌ی خدامحوری و عقیده توحیدی و مثبت‌اندیشی مبتنی بر واقعیت است. افراد جامعه اسلامی بر مبنای بینش اعتقادی، باید به بینش اسلامی خود جامعه عمل ببوشانند و همچنین در جهت بهبود شرایط قابل تغییر تلاش کنند، که می‌توان از موارد مذکور به راهکار رفتاری یاد کرد. به‌سازی شرایط قابل تغییر و عدم رکود در شرایط نابه‌نجار بیانگر بینش امید، توکل و تجلی آن در عمل است که فرد با تلاش خود، نتیجه امور را به خدا وامی‌گذارد. افزون بر به‌سازی شرایط، عوامل موثر رفتاری دیگری نیز وجود دارد که می‌توان به هدف‌مداری با زیرساخت معنوی به عنوان راهکار رفتاری برشمرد که مجموع این راهکارها می‌تواند سطح امیدواری پایدار را در جامعه اسلامی افزایش دهد.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- ابن طاووس، علی بن موسی (۱۴۰۹ق)، إقبال الأعمال، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- ابن فارس، احمد بن فارس (۱۴۰۴ق)، معجم مقاییس اللغه، محقق عبدالسلام محمد هارون، قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق)،

مفردات ألفاظ القرآن، بیروت: دارالقلم- دارالشامیه.
• سلیگمن، مارتین و همکاران (۱۳۸۳ش)، کودک خوش‌بین، ترجمه فروزننده داورپناه، تهران، رشد.

• شریف الرضی، محمد بن حسین (۱۴۱۴ق)، نهج البلاغه، محقق صبحی صالح، قم: هجرت.
• طباطبایی، سید محمد حسین (۱۴۱۷ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم.

• طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲ش)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو.

• عسکری، ابوهلال (۱۴۱۲ق)، الفروق اللغویه، قم، مؤسسه النشر الإسلامی التابعه لجماعه المدرسین.
• فولادوند، محمد مهدی (۱۴۱۷ق)، ترجمه قرآن، تهران، دارالقرآن الکریم (دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی).

• قرائتی، محسن (۱۳۸۳ش)، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن.

• کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

• مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالأنوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی.

• مصطفوی، حسن (۱۳۶۸ش)، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

• مطهری، مرتضی (۱۳۵۷ش)، عدل الهی، قم، انتشارات صدرا.

• مطهری، مرتضی (۱۳۷۵ش)، مجموعه آثار، تهران، انتشارات صدرا.

• مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴ش)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

سیده محبوبه کشفی

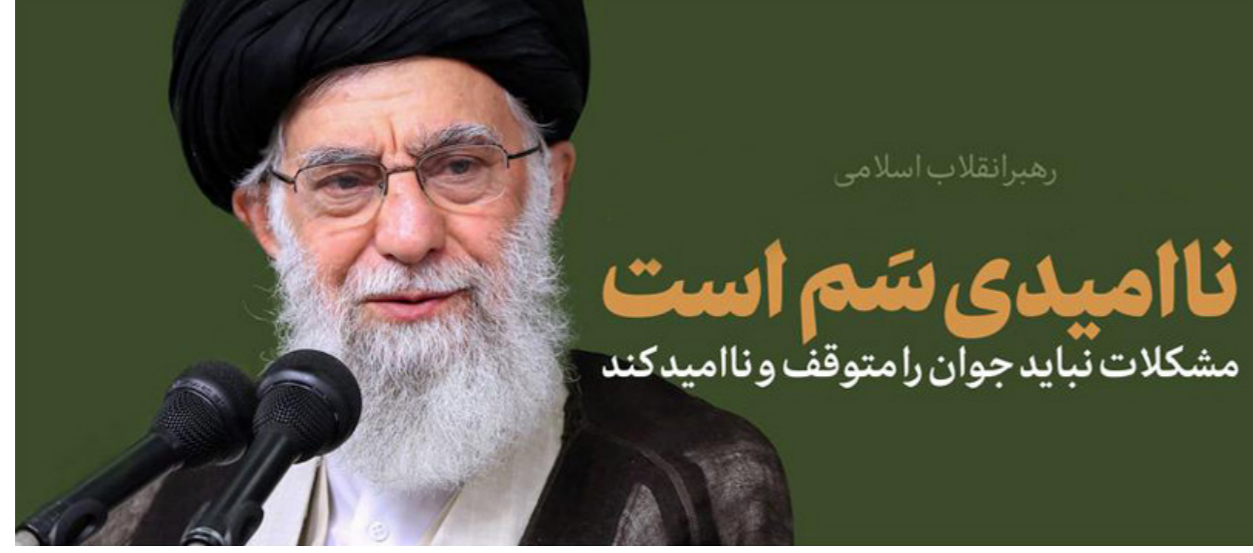
دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث
دانشگاه شیراز

ناکدر، سرالقلاب بر امید و امیدآفرینی

چکیده

حرکت ملت ایران در جریان انقلاب اسلامی و رویدادهای پس از آن، فراتر از اهداف سیاسی معمول انقلاب‌ها و دارای جهت‌گیری و هدف کلانی بوده است. هدف ملت ایران صرفاً در جابجایی قدرت سیاسی مستقر و تغییر حاکمان خلاصه نمی‌شد چراکه اگر این چنین بود کار انقلاب از فردای پیروزی آن پایان یافته تلقی شده و انقلاب اسلامی مختومه اعلام می‌شد. توجه به این نکته‌ی بنیادین ضروری است که تغییر حکومت طاغوتی و شکل‌گیری جمهوری اسلامی صرفاً نقطه‌ی آغازین این حرکت بوده است (رهبر معظم انقلاب، امید پیشران پیشرفت ۱۴۰۱/۹/۱۲)

کلید واژه: امید، امید آفرینی، مولفه های پیشرفت اسلامی

مقدمه

پیشرفت، در منظومه‌ی فکری انقلاب اسلامی از مؤلفه‌هایی برخوردار است. برای تحقق این پیشرفت باید توجهی تام و دقیق به این مؤلفه‌ها داشت و از رهگذر عملیاتی‌سازی آن‌ها پیشرفت را محقق ساخت. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در نگاهی کلان این مؤلفه‌ها را به دو دسته‌ی اصلی تقسیم می‌کنند: «یک رکن، امکانات مادی است، اما امکانات مادی کافی نیست. یک ملت ممکن است امکانات مادی زیادی هم داشته باشد، اما به رشد و ترقی و تعالی نرسد؛ نتواند یک ملت عزیز و قدرتمند بشود. خوب، ما در دوران قبل از انقلاب همین نفت را داشتیم، همین گاز را داشتیم، همین معادن عظیم فلزات ذی‌قیمت را داشتیم، همین استعدادهای درخشان و نیروی انسانی بااستعداد را داشتیم؛ اما در عین حال یک ملت دست‌سوم، گمنام در دنیا، توسری‌خور قدرتهای بزرگ، زیر یوغ یک حکومتی که فاسد بود، دست‌نشانده بود، متصل به دشمنان ملت بود، زندگی می‌کردیم. پس امکانات مادی کافی نیست، مؤلفه‌های دیگری لازم است؛ مؤلفه‌های معنوی.» (رهبر معظم انقلاب، امید پیشران پیشرفت ۱۴۰۱/۹/۱۲)

درون خود، امید را خلق کند و یا برای کسانی دیگر امیدوارکننده باشد. منظور از امیدآفرینی، یک حالت روانی هیجانی و شناختی است که فرد حالت پیشبینی و انتظار وقوع رویداد خوب را دارد و ضمن احساس کارآیی و ثمربخشی، فرد به این باور می‌رسد که می‌تواند بهتر از قبل به کارهایش رسیدگی می‌نماید و گرایش‌های رفتاری سازگار با حالات مثبت فوق را از خود بروز می‌دهد (فروزان رضایی ورمزیار، شرفی محمود، فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، ۱۳۶).

۳- قوه محرکه پیشرفت و مولفه‌های اسلامی

امید و نقش آن در پیشرفت همه‌جانبه‌ی ملی و اسلامی در چنین منظومه‌ای، به عنوان یکی از مهم‌ترین و اثرگذارترین مؤلفه‌های پیشرفت معنا می‌شود. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای حرکت کلان ملت ایران در مسیر پیشرفت را به تلاش گروهی کوهنورد تشبیه کرده و «امید» را یکی از مؤلفه‌های معنوی اساسی برای رسیدن به این قله معرفی می‌کنند: «پیشرفت کشور را تسریع کنیم. امروز چه چیزهایی می‌تواند ما را موفق کند و چه چیزهایی می‌تواند برای ما مشکلات به وجود بیاورد؟ من یک مثالی بزنم، یک گروه کوهنورد را در نظر بگیرید که می‌خواهند خودشان را برسانند به قله‌ی برجسته‌ی این کوه که دارای منافع است، دارای افتخار است. هم آنها در درجه‌ی اول، پیش رفتن و کار کردن و تلاش کردن است. البته در راه ممکن است مشکلاتی پیش بیاید، خطرهایی وجود دارد. آنچه

برای آنها در درجه‌ی اول ضروری است، عبارت است از اینکه تلاش کنند، کار کنند، تحرک داشته باشند، عزم راسخ داشته باشند، امید خود را از دست ندهند، نسبت به رسیدن به اهداف ناامید نشوند. ممکن است در هر راهی مشکلات و خطرهایی پیش بیاید. پس ساز و برگ اصلی این حرکت عظیم و بزرگ عبارت است از همین عزم راسخ، همین امید، همین کار و تلاش پیگیر، همین برنامه‌ریزی، همین آمادگی و هشیاری. اگر این ساز و برگ اصلی وجود داشت، اگر این ارکان اصلی را دارا بود، این مجموعه‌ای که دارد حرکت می‌کند - در مثال ما، کوهنوردان؛ و

از بین برود، اساس این حرکت جمعی تاریخی مورد تهدید قرار می‌گیرد، ایشان می‌فرماید: «یکی از بزرگترین نعم الهی، امید و اعتماد به نفسی است که در مردم هست. روح امیدواری، خیلی نعمت بزرگی است. مردم مایوس، ناامید و بدون افق دید، بی‌صبری می‌کنند؛ نه اینکه کار نمی‌کنند، مانع کار هم می‌شوند؛ ولی مردم امیدوار خودشان جلو جلو می‌دوند و مسئولان را به دنبال خودشان می‌کشاند. طبیعتاً ملتی که حجم قابل توجه ضعف‌ها و عقب ماندگی‌های تاریخی ناشی از بی‌کفایتی و خیانت حاکمان و توطئه و چپاول‌گری‌های استعماری را بر گردن

داشته، در مسیر پیشرفت نیز با چالش‌های طاقت‌فرسایی روبرو است. علاوه بر دشمنی‌ها و توطئه‌های سلطه‌گران و زیاده‌خواهان، رسیدن به پیشرفت از ناحیه‌ی دشمنی درونی نیز تهدید می‌شود. این راهی که ملت ایران می‌خواهد برود، یک راه آسفالته‌ی بی‌مانع نیست؛ ما در این راه چالش هم داریم. ما دو دشمن بزرگ داریم... ما دو دشمن داریم: یک دشمن، دشمن درونی است؛ یک دشمن، دشمن بیرونی است. دشمن درونی خطرناک‌تر است. دشمن درونی چیست؟ دشمن درونی خصلت‌های بدی است که ممکن است ما در خودمان داشته باشیم» (رهبر معظم انقلاب، امید پیشران پیشرفت ۱۴۰۱/۹/۱۲).

در واقعیت، ملت ایران - بر تمام مشکلات فائق می‌آید و می‌تواند همه‌ی دشمنان خود را به زانو در بیاورد. اساس، این است. در این نگاه، امید یکی از اخلاق‌های پیشبرنده‌ی یک ملت است، اخلاق‌های پیشبرنده یک ملت، امید و تحرک و جدیت است. ملتی که ناامید باشد، ملتی که از آینده خود مایوس باشد، ملتی که خود را تحقیر کند، پیشرفت نخواهد کرد. داشتن امید و عزم راسخ در این حرکت کلان، شرط لازم طی این مسیر و دستیابی به پیروزی و موفقیت است» (رهبر معظم انقلاب، امید پیشران پیشرفت ۱۴۰۱/۹/۱۲).

۴- ناامیدی ضدپیشرفت

در نگاه رهبر انقلاب اسلامی اگر چنانچه این امید به پیشرفت و دستیابی به آینده‌ی بهتر در مردم

۵- امید در متون دینی

امید در متون دینی، در کنار منبع قدرتمندی به نام خدای متعال قرار گرفته است. امید به رحمت و غفران الهی از جمله این موارد است. امید به دیدار خدای متعال در بهشت، نمونه‌ای از پاداشی است که به مومنین داده شده است. در سوره عنکبوت آمده است: «مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَاتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (عنکبوت/۵) «کسی که به دیدار خداوند امید دارد بداند که اجل او از سوی خدا آمدنی است و اوست شنوای دانا».

امیدی در نگاه اسلام مطلوب شمرده شده است که منجر به عمل صالح شود: «فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا» (کهف/۱۱۰) «هر کس امید به لقای پروردگارش (روز قیامت) دارد، باید عمل صالح بجای آورد و کسی را در عبادت پروردگارش شریک نسازد». بنابراین مشخص می‌شود، امیدی در نگاه اسلام سازنده است که خود را در قالب عمل صالح نشان دهد. در روایتی امام علی (ع) می‌فرمایند: «از کسانی مباش که بدون عمل شایسته، به آخرت امید دارند، و توبه را با آرزوهای دراز به تأخیر می‌اندازند». از سوی دیگر، ناامیدی می‌تواند زمینه‌ساز مشکلات جسمی و روانی در زندگی انسان شود. امام علی (ع) ناامیدی را بزرگ‌ترین گرفتاری می‌دانند. در روایتی امام صادق (ع) آن را از بزرگ‌ترین گناهان نزد پرورگار می‌دانند.

خدای متعال نیز انسان را با وجود گناهکاری از ناامیدی نکوهش کرده است. در سوره زمر آیه ۵۳ این گونه آمده است: «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ...» (زمر/۵۳) «بگو ای بندگان من که بر خویشتن زیاده روی روا داشته اید، از رحمت خدا نومید نشوید». از همین روی در راهکارهای دینی در مشکلات برای مبتلا نشدن به یاس و ناامیدی، صبر و تحمل مشکلات را توصیه کرده‌اند. امید به رحمت الهی به انسان صبر می‌دهد و تحمل او را برای درگیر شدن با مشکلات افزایش

می‌دهد (khanehkhobeman.ir).

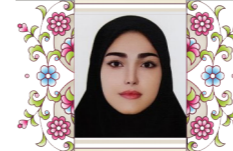
نتیجه گیری

امید و امیدواری اجتماعی در جامعه اسلامی، موضوعی است که به ویژه در سال‌های اخیر به علت حجم گسترده تبلیغات سوء و مایوس‌کننده رسانه‌های معارض جمهوری اسلامی و سیاه‌نمایی‌های گسترده نسبت به مسائل داخلی، رسانه ملی را به عنوان فراگیرترین نهاد فرهنگی و رسانه‌ای کشور برای تقویت و ارتقای سطح امیدواری اجتماعی و چگونگی مقابله با ناامیدی در کشور به چالش کشیده است.

مجموع مباحث یادشده نشان می‌دهد که امیدواری اجتماعی، انتظار آینده‌ای روشن در عموم افراد جامعه و تلاش و کوشش مستمر، مفید و مثبت برای دستیابی به آن است. متغیرهایی از جمله اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، حمایت اجتماعی و... که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند، از متغیرهای مؤثر بر امیدواری اجتماعی هستند. در این میان رسانه ملی با تقویت این مؤلفه‌ها می‌تواند نقش مؤثری بر ارتقاء سطح امیدواری اجتماعی در جامعه ایفا کند.

فهرست منابع

قرآن کریم
رهبر معظم انقلاب، امید پیشران پیشرفت ۱۴۰۱/۹/۱۲، سایت Khamenei.ir
رضایی رمزیار، فروزان، محمود شرفی (۱۴۰۱)، «مؤلفه‌ها و شاخص‌های دانشگاه اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)»، فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۸، ص ۱-۴۷.
افشاری، محمدحسین، امیدآفرینی در زندگی (khanehkhobeman.ir)

ملینا غلامی

دانشجوی کارشناسی فلسفه و کلام اسلامی
دانشگاه شیراز

معرفی کتاب

ناامیدی از مهم‌ترین و فراگیرترین بیماری روانی قرن حاضر به شمار می‌رود و در دهه‌های اخیر، مثبت‌اندیشی و داشتن نگرش امیدوارانه، یکی از مؤثرترین روش‌های درمان بیماری‌های روحی و جسمی است. قرآن کریم نقش اساسی در امیدآفرینی و مطلوب‌اندیشی انسان دارد. خداوند متعال در آیات قرآن کریم با تصویرسازی از سبک زندگی سالم و امیدوارانه، امید به آینده را ترویج داده و جهان‌بینی افراد را تصحیح می‌کند.

کتاب «امید در زندگی از منظر قرآن کریم» نوشته علی اکبر مؤمنی، محقق پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، به تبیین مسائل اساسی پیرامون امیدواری از منظر قرآن کریم می‌پردازد. بدین ترتیب، مباحثی همچون عوامل امیدواری، آثار امیدواری، موانع امیدواری، حدود و مناسبات امید از منظر قرآن کریم بررسی و تبیین شده است. این کتاب با ۳۱۵ صفحه از سوی انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی در سال ۱۳۹۷ منتشر شده است تا به خوانندگان چگونه امیدوار بودن، تاثیر امیدواری و امیدآفرینی در زندگی را از منظر قرآن کریم تبیین کند.

سیده محبوبه کشفی

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث
دانشگاه شیراز

سَمِيعٌ